Szegedi Tudományegyetem
Gyógyszerésztudományi Kar
Farmakognóziai Intézet

Egy XVIII. századi házipatika-szekrény gyógyszerei

SZAKDOLGOZAT

Készítette:

Csepregi Szabina
V. éves gyógyszerészhallgató

Témavezető:

Dr. Rédei Dóra
egyetemi adjunktus

Szeged, 2020

TARTALOM

1. Bevezetés 5

2. Történeti áttekintés 7

2.1. A korabeli gyógyszerészet rövid története 7

2.2. Gyógyszerkönyvek 7

2.3. A XVIII. század patikái 8

3. A vizsgált házipatika-szekrény rövid leírása 10

4. A házipatika feliratain olvasható és a benne talált szerek értékelése 12

4.1. Módszerek, felhasznált források 12

4.2. Növényi drogok 12

4.2.1. Cort. peruv. reg. 13

4.2.2. Fl. Arnica 14

4.2.3. Fl. chamm. rom. 15

4.2.4. Fl. chamm. vul. 15

4.2.5. Fl. Sambuci 17

4.2.6. Flor. Verbasci 17

4.2.7. Folia sennae 18

4.2.8. Hba Melissae 19

4.2.9. Hba Menth. piper. 20

4.2.10. Manna. el. 21

4.2.11. Rd. angalic 22

4.2.12. Rad. calumbo 22

4.2.13. Rad. Polyg. amar 23

4.2.14. Rad. polyg. Seneg. 24

4.2.15. Rd. Salep. 25

4.2.16. Rad. Serpent. vir. 26

4.2.17. Rad. val. silv. 27

4.3. Növényi drogkészítmények és azok összetevői 28

4.3.1. (Aqua) Cinamom. vinos. 28
4.3.2. (Aqua) Vulner. 28
4.3.3. Bals. vulnerarius. 29
4.3.4. Emp. diach. c. g. 30
4.3.5. Extract. opii. 31
4.3.6. Extractum scillae 32
4.3.7. (Pulvis) Cort. peru. alkohol. 32
4.3.8. (Pulvis) Gummi arabici 33
4.3.9. (Pulvis) Ipecacuan. 33
4.3.10. Spec. aperitiv. s. rh. 34
4.3.11. Tra. cinamomi 36
4.3.12. Tra. stomac. 37
4.4. Állati eredetű drogok és készítmények 38
4.4.1. (Aqua) Castor 38
4.4.2. Emp. vesic. 39
4.4.3. (Pulvis) Lapis. cancror. 40
5. Növényi drogok mikroszkópos vizsgálata 41
5.1. Célkitűzés 41
5.2. Alkalmazott eszközök és módszerek 41
5.2.1. Derítés 41
5.2.2. A preparátumok tartósítása 42
5.2.3. Alkalmazott mikroszkóp 42
5.3. Eredmények 43
5.3.1. A mikroszkópos preparátumok összehasonlítása 43
5.3.2. Arnicae flos 43
5.3.3. Chamommilae romanae flos 44
5.3.4. Matricariae flos 45
5.3.5. Menthae piperitae folium 47

5.3.6. Melissae folium 48
5.3.7. Sambuci flos 49
5.3.8. Sennae folium 50
5.3.9. Verbasci flos 52
6. Összefoglalás 53
7. Felhasznált irodalom 54
KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS 56
NYILATKOZAT 57

1. BEVEZETÉS

A témaválasztásomban egyértelműen a szakmai kíváncsiság vezérelt. Amikor tudomásomra jutott a szakdolgozatom tárgyát képző házipatika-szekrény (1. ábra) létezése, gondoltam, hogy ebből egy érdekes, a gyógyszerészet több területét érintő áttekintést lehetne írni. Terveim szerint szakdolgozatom magába foglal gyógyszerészet-történeti ismereteket, mikroszkópos növénytani azonosítási módszereket, valamint a szekrénykében lévő gyógynövények mostani és XVIII-XIX. századi felhasználását. Érdekességekkel kiegészítve remekül lehet egyesíteni, párhuzamba hozni, és összefoglalni a múlt és a jelen tudását.

”Múlt nélkül nincs jövő, s mennél gazdagabb a múltad, annál több fonálon kapaszkodhatsz a jövőbe.” (Babits Mihály) Babits szavait akár a gyógyszerészet fejlődésére is lehet értelmezni, hiszen a mai napig előfordul, hogy egy régóta alkalmazott gyógynövény hatását bár klinikai vizsgálatokkal nem tudják bizonyítani, de a múltbéli tradíciókra támaszkodva azokkal a jövőben továbbra is gyógyíthatunk, illetve a régiek tudásának megismerésével a jelenkori farmakognóziai kutatások új irányokba indulhatnak el.

1. ábra A házipatika-szekrény az Országos Restaurátor és Restaurátorképző Központ műhelyében[a]

Számomra óriási lehetőséget jelentett, hogy muzeális gyógynövényekkel végezhettem vizsgálatokat. Elképesztőnek tartom, hogy ilyen jó állapotban fennmaradt ez a házipatika, és mintegy időkapszulaként megőrizte az akkor alkalmazott növényi, állati, és ásványi gyógyszereket. Bár tanulmányaim során a Gyógynövény-, és drogismeret és a Fitoterápia tárgy keretében

[a] Fotó: Csupor Dezső, 2017

megismerkedhettem a természetes anyagok gyógyászati alkalmazásával, mégis bizonyos, mára már elavult vagy kevésbé alkalmazott szereket és felhasználásokat olvasva, más szemszögből is lehetőségem adódott ezt a területet szemlélni, és bízom benne, hogy ez az olvasó számára is hasonló lesz.

Munkám során, a régi gyógyszerkönyveket és lexikonokat böngészve érdekes megnevezésekkel és megfogalmazásokkal találkoztam, melyek megfejtése sokszor nagy kihívást jelentett. További figyelemre méltó különlegességnek számított számomra, hogy mennyi átfedés volt megfigyelhető egy a szekrény korabeli, vagy egy mai tartalomanyag és indikáció leírásában. Sokszor csupán a megfogalmazásban volt különbség, pedig az akkori vizsgálati technikák még a közelében sem voltak a XXI. század műszerezettségéhez képest.

Szakdolgozatom elkészítése során célul tűztem ki a házipatika történetének megismerését, a fiókfeliratok szerint a szekrényben eredetileg tárolt szerek ismertetését, a fiókokban jelenleg található gyógynövények mikroszkópos azonosítását. Eredetileg szerettem volna műszeres analitikai vizsgálatokat is végezni a drogokkal, azonban a rendkívül kis mennyiségű minta nem tette lehetővé rétegkromatográfiás vagy HPLC-s vizsgálatok elvégzését. A gázkromatográfiás elemzés elvégzésének pedig az volt az akadálya, hogy a Farmakognóziai Intézet régi GC-MS készüléke elromlott, az újnak a beszerzése pedig sajnálatos módon mindeddig nem történt meg. Mégis remélem, hogy ez a dolgozat minden érdeklődő olvasó számára egyfajta összefoglalást adhat egyes gyógyászatban alkalmazott szerek régi és mai szerepéről, a velük kapcsolatos tudásról.

2. TÖRTÉNETI ÁTTEKINTÉS

2.1. A korabeli gyógyszerészet rövid története

A házipatika-szekrény készítési ideje feltételezhetően 1790-1810 körülire datálható, így szükségesnek találom az akkori gyógyszerészet rövid áttekintését. A gyógyszerészet, mint elkülönülő hivatás csak a XIII. században jelent meg. Az első európai patikát 1241-ben, míg az első magyar patikát 1303-ban Budán alapították. A gyógyszertárak feladata lett a gyógyításhoz, a betegségek tüneteinek enyhítéséhez szükséges szerek biztosítása. Magáról a gyógyszerészetről azonban tágabb értelemben már az őskortól kezdve beszélhetünk, hiszen az ember létezése óta alkalmaz különféle gyógyító módszereket, eszközöket, szereket. Kezdetben főleg a vallás és a kultúra volt rá nagy hatással, és bizonyos hagyományok még ma is fennállnak. A XVIII. században, a felvilágosodás korán azonban, amikor a tudományok újbóli felvirágoztatása történt, a gyógyszerészet is nagymértékű fejlődésen ment keresztül.[1,2,3]

Magyarországon akkoriban még kevés gyógyszertár volt (1747-ben mindössze 48-at vettek számba), ezért is volt szükséges fenntartani az általunk is vizsgált és ahhoz hasonló házipatikákat. A patikák alacsony száma főleg az oktatás hiányából adódott, hiszen az 1770-ben alakult nagyszombati egyetem orvoskarán 1771-ben mindössze két gyógyszerészhallgató kezdte meg tanulmányait. Számuk szerencsére ezek után bár lassan, de fokozatosan növekedtek. További fejlődést jelentett, hogy ez idő tájt bevezették, hogy a már gyógyszerészi hivatást űzők is kötelesek egyetemi vizsgát tenni. Szabályozták a gyógyszerek eltartását, készítését, az orvosi kézi gyógyszertárak működését, előírták a gyógyszerészi esküt. Ezek után a fejlődés bizonyos mértékben stagnált, a külön egyetemi képzés ellenére 1821-ben csupán 254 patika működött, azonban az ezután következő gazdasági fejlődésnek köszönhetően 1900-ra már 1500 közforgalmú gyógyszertárat tartottak számon.[4]

2.2. Gyógyszerkönyvek

Fontosnak tartom továbbá a gyógyszerkönyvek megemlítését is, hiszen az akkori gyógyászat tanulmányozásaképp mind az osztrák, mind a magyar kiadásokat használtam. A magyarországi gyógyszerészképzés megalakulása után, mintegy száz évig az osztrák gyógyszerkönyvek voltak hivatalosak (Pharmacopoea Austriaco Provincialis Emen 1794, Pharmacopoea Austriaco Provincialis 1774, Pharmacopoea Augustana Renovata 1734, Dispensatorium Pharmaceuticum Austriaco 1729). Már a IV. osztrák gyógyszerkönyv megjelenésekor szorgalmazták a magyar kiadást, azonban még az 1855-ös Pharmacopoea Austriaca V. is érvényben volt hazánkban. Viszont ez volt az utolsó, hiszen 1871-ben megtörtént az I. Magyar Gyógyszerkönyv kiadása (Pharmacopoea Hungarica – Ph. Hg. I.).4,[5]

2.3. A XVIII. század patikái

Kezdetben a gyógyszertárak egyszobásak voltak, ahol a gyógyszerek készítése, tárolása, és árusítása egyaránt történt (2. ábra). Csak később a XV. század környékén alakult ki az officina, amely a gyógyszerek tárolására és árusítására szolgáló, utcára nyíló üzlethelyiség. Természetesen emellett kialakult a laboratórium, anyagraktár és herbárium is. Az officina a felépítésében sokban hasonlított a mai patikákhoz. Fiókokban, illetve polcokon tárolták különféle fa, porcelán, fém és üveg állványedényekben a különféle gyógyszereket. Az officina közepén a gyógyszerész munkaasztala volt, amit táraasztalnak neveztek és nevezünk a mai napig, bár a kétkarú mérleg, gyógyszerkönyvek, mozsár napjainkban már nem ebben a helyiségben találhatóak meg a mai gyógyszertárakban.2

2. ábra Fekete Sas Patikamúzeum[b]

A szakdolgozatban tanulmányozott szekrényhez hasonló hordozható patikák azt a célt szolgálták, hogy a XVIII. századra jellemző kevés gyógyszerész és patika ellenére is a lehető legtöbb emberhez eljuthassanak a korabeli gyógyszerek (3. ábra). Az általunk vizsgált házipatikához hasonlóan, a hordozható változathoz tartozik még például az útipatika, táboripatika, hajópatika, zsebpatika, állatorvosi patika, gyűjteményes szekrény. A házi patika a gyakori megbetegedések és vészhelyzetek orvoslására tartalmazott gyógyszereket, mivel az akkori háztartásoknak nem volt természetes, hogy a közelben található egy gyógyszertár, ahol ezeket szükség szerint beszerezhetik. Ezek a házipatikák eleinte rendszerint díszes kidolgozásúak voltak. Később megjelentek az egyszerűbb változataik, amelyeket a köznép használt, ezeket fali tékának is nevezték. Az útipatikák főleg az

[b] https://turizmus.szekesfehervar.hu/latnivalok/fekete-sas-patikamuzeum [Hivatkozva: 2020. 01 29.]

utazások során elkapható betegségek ellenszereit tartalmazták, illetve a háziorvosok vittek magukkal hasonlót a betegek viziteléséhez. A hajópatikákat a hosszú hajóutak során alkalmazták, és mivel orvos általában nem volt a fedélzeten, ezért a kapitány látta el a betegeket. A tábori patikák háborúk idején terjedtek el, ezekben főleg helyszíni műtétekhez szükséges eszközöket találhatunk. A gyűjteményes szekrények pedig a felvilágosodás korában terjedtek el, mikor a tudósok jellemzően összegyűjtötték a különböző növényi, állati és ásványi eredetű gyógyszereket és ezeket kategorizálták. Későbbiekben elterjedtek a kézi vagy zsebpatikák is, melyek a nevükből adódóan nagyon kisméretűek voltak, és emiatt könnyen szállíthatóvá váltak a legfontosabb gyógyszerek.

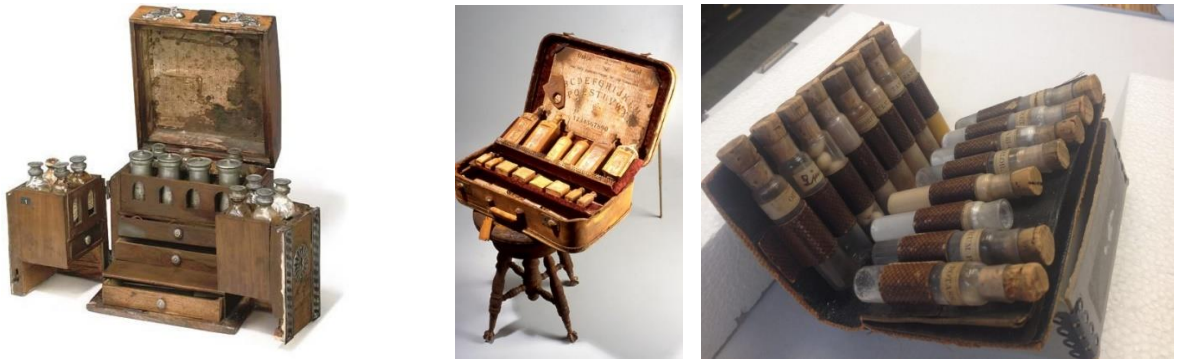

3. ábra Házi- úti- és zsebpatika[c,d,e]

A hordozható patikák hasonló eszközöket tartalmaztak, mint a gyógyszertárak, csak szükséges volt azoknak a kisebb változatát beszerezni, de találhattunk benne dörzsmozsarat, pisztillust, vágóeszközt, kanalakat, tölcsért, csomagolóeszközöket és mérleget egyaránt. Az általunk vizsgált patika-szekrényben is megtalálható a pisztillusnak, csomagolóanyagoknak, a mérlegnek, illetve a súlyoknak fenntartott hely.

[c] https://www.christies.com/lotfinder/Lot/a-mid-18th-century-spanish-walnut-domestic-medicine-4685112-details.aspx [Hivatkozva: 2020. 01 29.]
[d] https://ullam.typepad.com/ullabenulla/2009/05/index.html [Hivatkozva: 2020. 01 29.]
[e] https://www.libraries.wright.edu/community/outofthebox/2016/04/27/dr-joshua-martin-pioneer-physician-of-the-miami-valley/ [Hivatkozva: 2020. 01 29.]

3. A VIZSGÁLT HÁZIPATIKA-SZEKRÉNY RÖVID LEÍRÁSA

A patikaszekrényt (4. ábra) dr. Molnár Alfréd özvegyének köszönhetjük. Egy budapesti patikából 1951-ben került be az Iparművészeti Múzeumba, és feltételezhetően dr. Molnár Alfréd gyógyszerész egyik felmenőjének készülhetett, majd tovább öröklődött.2

4. ábra A patikaszekrény elülső és hátulsó nézetben.[f]

A szekrényke ajtajának belső felületén görög mitológiai alakok, bal oldalt Aszklépiosz, jobb oldalt Hügieia látható (5. ábra). Aszklépiosz az orvoslás és a gyógyítás istene, míg lánya, Hügieia a tisztaság és a higiénia istennője.[6] Mindkettőjük ábrázolásán feltűnik a gyógyszerészet egyik ma is használt jelképe, kígyó.

5. ábra Aszklepiosz és Hügieia az ajtók belső felületén.[g]

[f] Fotó: Miklós Marcell, 2018.
[g] Fotó: Miklós Marcell, 2018.

Az elülső oldalon négy sorban 3-3 gyógynövényes fiók található (6. ábra). Ezek egy része belül két rekeszre van felosztva. Alul további két fiók szolgát különböző eszközök tárolására. Ezekben a fiókokban összesen 20 féle gyógynövényt találtak. A fiókok külsején, illetve a fiókok fedelének belsején az eredetileg bennük lévő szerek, eszközök rövidített latin nevei olvashatók. A szekrénykében hátul és alul rejtett rekeszek találhatók. A hátsóban 4 féle típusú, összesen 28 üvegcse van, amelyekben kivonatok, tinktúrák, egyéb folyadékok és porok találhatók. Az alsó titkos fiók pedig 3 papírkapszulában tárolt anyagot tartalmaz. A fiolákon szintén a bennük lévő anyagok rövidített latin neve áll.

A fiókok, fiolák szekrénybeli eredeti helyét sajnos nem ismerjük. Hosszú története alatt azok felcserélődtek, néhány esetben feliratukat kicserélték, így tartalmuk sem mindig az, ami rájuk van írva.

6. ábra A házipatika-szekrény fiókjai és tartalma.[h]

[h] Fotó: Miklós Marcell, 2018.

4. A HÁZIPATIKA FELIRATAIN OLVASHATÓ ÉS A BENNE TALÁLT SZEREK ÉRTÉKELÉSE

4.1. Módszerek, felhasznált források

A gyógyszerekkel kapcsolatos XVIII. századi és jelenlegi ismeretek összehasonlítása érdekében az I. táblázatban felsorolt könyveket tanulmányoztam át. Igyekeztem felderíteni, hogy a patikaszekrényben található szerek, melyik ma is alkalmazott gyógyszernek felelhetnek meg, illetve mely készítményekben fordul elő az adott növény.

A legkorábbi általam használt források a XVIII. században hazánkban is hivatalos osztrák gyógyszerkönyvek (Dispensatorium Pharmaceuticum Austriaco-Viennense[7], Pharmacopoea Austriaco-Provincialis[8], Pharmacopoea Austriaco-Provincialis emendata[9]), valamint a németországi Augsburg gyógyszerkönyve (Pharmacopoeia Augustana renovata[10]) volt. Megvizsgáltam, hogy az első magyar gyógyszerkönyvben[11], illetve a jelenleg érvényes Ph. Hg. VIII-ban[12] szerepelnek-e a házipatika gyógyszerei. Kazay Endre négykötetes lexikonja[13] segítségével kigyűjtöttem, hogy a XVIII. század végén milyen tudományos ismeretekkel rendelkeztek az adott szerekkel kapcsolatosan. A szövegben többnyire megőriztem a régies írásmódot. Napjaink tudományos ismereteit elsősorban a Gyógynövénytár[14] című könyvre támaszkodva ismertetem.

I. táblázat A 4. fejezet adatainak összegyűjtéséhez használt irodalmi források és rövidítésük

Könyv	Kiadás éve	Rövidítés
Dispensatorium Pharmaceuticum Austriaco-Viennense	1729	DPA
Pharmacopoeia Augustana renovata	1734	PAR
Pharmacopoea Austriaco-Provincialis	1774	PAP
Pharmacopoea Austriaco-Provincialis emendata	1794	PAPE
Pharmacopoea Hungarica I	1871	Ph. Hg. I.
Pharmacopoea Hungarica VIII	2006	Ph. Hg. VIII.
Kazay Endre: Gyógyszerészi lexicon 1-4.	1900	Kazay
Csupor Dezső, Szendrei Kálmán: Gyógynövénytár	2012	GYNT

4.2. Növényi drogok

A növényi drogokat a házipatika-szekrény elülső fiókjaiban tárolták. A fiókok előlapján nyomtatott betűs feliratok vannak, amelyeken rövidített drognevek olvashatók. A fiókok általában két rekesszel rendelkeznek. Fedelük belsején kézzel írt címkéket helyeztek el, amelyek a bennük tárolt két drog rövidített latin nevét tartalmazzák. Ebben a fejezetben a feliratokon szereplő drogokat tárgyalom ábécésorrendben a címkefeliratokon szereplő nevük szerint.

4.2.1. Cort. peruv. reg.

Forrás	Drog neve, anyanövény[i]
DPA	Pulvis cortici peruviani, Extractum chinae
PAR	Cortex Chin - Chinae
PAP	China, Chinae officin, Peruvianus cortex; Cinchona officinalis, Fieberrinde, Chinarinde, cortex
PAPE	Peruvianus officin., Cinchona officinalis, Fieberrinde cortex
Ph. Hg. I.	China fusca, barna chinakéreg China Calisaya, Cortex Chinae Regius, sárga chinakéreg, király-chinahéj
Ph. Hg. VIII.	Cinchonae cortex; *Cinchona pubescens*, (syn. *Cinchona succirubra*), *Cinchona calisaya*, *Cinchona ledgeriana*

Drogok, anyanövény(ek)

Kazay: China fusca, barna china kéreg, China officinalis, China grisea, Cortex pcruvianus, loxai kéreg; *China micrantha*, *China nitida*

GYNT: Cinchonae cortex; *Cinchona pubescens*, (syn. *Cinchona succirubra*), *Cinchona calisaya*, *Cinchona ledgeriana*

Vegyületek, hatóanyagok

Kazay: Csak nyomokban tartalmaz chinint, ellenben cinchonint és chinacsersavat bőven tartalmaz.

GYNT: kinin, kinidin, cinkonidin, cinkonin, cserzőanyagok

Hatás, felhasználás

Kazay: Lázellenes hatását felülmúlja a csersav hatása, mint adstringens.

GYNT: A kérget keserű íze miatt diszpepszia, étvágytalanság esetén alkalmazzák. A kinin malária ellenes, kinidin antiaritmiás hatású vegyület.

Megjegyzés, értékelés

Korábban a fiók feliratot a Cortex peruviani regii (perubalzsamfa kéreg) rövidítésének gondolták. Véleményem szerint azonban a kínafakéreg akkoriban sokkal fontosabb gyógyszer volt, mint a perubalzsam, amelyet egyébként sem kéreg formájában alkalmaztak, hanem abból nyerték ki. A XVIII. századi könyvek alapján nem tudjuk biztosan, hogy melyik kínafakéreg lehetett a házipatika gyógyszere. Míg akkoriban a kininben, illetve a csersavban gazdag fajok kérge egyaránt szerepelt a gyógyszerkincsben, ma már csak a vörös kínafakéreg hivatalos a gyógyszerkönyvben. A szekrény titkos hátsó rekeszében az egyik fiolában barna por található, amelynek felirata Cort. Peru. Alkohol. Valószínű, hogy ez a kínafakéreg drogkészítménye.

[i] https://en.wikipedia.org/wiki/Cinchona_officinalis [Hivatkozva: 2019. 06 27.]

4.2.2. Fl. Arnica

Forrás	Drog neve, anyanövény[j]
DPA	–
PAR	–
PAP	Arnica officin. *Arnica montana* Wolverley, Engeltrant radix, herba, flores;
PAPE	Arnica officin. *Arnica montana,* Wolverley flos, herba, radix, extractum, syrupus,
Ph. Hg. I.	Arnica, kappanőr, *Arnica montana* flores, folia, rhisoma
Ph. Hg. VIII.	Arnicae flos, *Arnica montana*

Drogok, anyanövény(ek)

Kazay: *Arnica montana* virága, gyökere

GYNT: Arnicae flos, *Arnica montana*

Vegyületek, hatóanyagok

Kazay: 0,1-0,2% illóolaj, 1% arnicin, csersav, gyanta, viasz, színanyag, cylisin

GYNT: szeszkviterpén-lakton (helenalin), flavonoidok, illóolaj

Hatás, felhasználás

Kazay: A bőrön izgató, torokégető, illetve verejték/vizelet elválasztást fokozó. Nagyobb dózisban hányás, hasmenés, székrekedés, szédülés, izomgyengeség, hasi fájdalom jelentkezhet. A lázas betegek hagymázának (önkívületi állapottal járó magas láz) utolsó szakában izgatóként, továbbá a csersav tartalma miatt összehúzó, dezinficiens, így külsőleg zúzódásra, vágásra alkalmazták.

GYNT: Külsőleg poszttraumás, posztoperatív állapotok (hematóma, zúzódás, rándulás), reumás panaszok enyhítése.

Megjegyzés, értékelés

A drog neve a Rad. Polyg. amar címke másik oldalán szerepel. Feltehetően az árnika idővel átvette a keserű pacsirtafű helyét a házipatikában. Az árnika használata ma már csak külsőleg javasolt.

[j] https://en.wikipedia.org/wiki/Arnica_montana#/media/File:Arnica_montana_-_K%C3%B6hler%E2%80%93s_Medizinal-Pflanzen-015.jpg [Hivatkozva: 2019. 06 27.]

4.2.3. Fl. chamm. rom.

Forrás	Drog neve, anyanövény[k]
DPA	Aqua chamoemeli romani
PAR	Flores chamaemeli romani, Oleum chamaemeli romani
PAP	Chamomilla romana officin., Anthemis nobilis, Römische Chamille flores
PAPE	Chamomilla romana officin., Anthemis nobilis, Römische Chamille flos
Ph. Hg. I.	Chamomilla romana, római székfűvirágok *Anthemis nobilis*, Flores Chamomillae romanae, anthodia
Ph. Hg. VIII.	Chamomillae romanae flos, *Chamaemelum nobile* (syn. *Anthemis nobilis*)

Drogok, anyanövény(ek)

Kazay: *Chamomilla romana*, *Anthemis nobilis*

GYNT: Chamomillae romanae flos, *Chamaemelum nobile* (syn. *Anthemis nobilis*)

Vegyületek, hatóanyagok

Kazay: 0,5-0,8% illóolaj, antheminsav, anthemin (alcaloida)

GYNT: 0,4-2,4% illóolaj (angelikasav, izovajsav, tiglinsav alifás rövid szénláncú alkoholokkal alkotott észterei), mono- és szeszkviterpének

Hatás, felhasználás

Kazay: Az illóolaj izgató, nagy adagban hánytató hatással rendelkezik. Magát a drogot poralakban (régen, a chinin megismerése előtt) 0,3g dózisban lázellenes szerként; forrázat formájában pedig hascsikarás, bélfelfúvódás, méhszenvesség és arczsábáknál használták.

GYNT: Gyulladáscsökkentő, simaizomgörcs-oldó, szélhajtó, emésztésjavító.

4.2.4. Fl. chamm. vul.

Forrás	Drog neve, anyanövény[l]
DPA	Aqua chamaemeli vulgaris
PAR	Flores chamaemeli nostrati
PAP	Chamomilla vulgaris officinarum, *Matricaria*

[k] https://hu.wikipedia.org/wiki/R%C3%B3mai_kamilla [Hivatkozva: 2019. 06 27.]
[l] https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/7/78/Matricaria_recutita_Sturm13045.jpg [Hivatkozva: 2019. 06 27.]

	chamomilla, Gemeine Kamille, flores
PAPE	Chamomilla vulgaris officin. *Matricaria chamomilla,* Gemeine Kamille, flos, aqua, oleum destillatum, syrupus
Ph. Hg. I.	Chamomilla vulgaris, közönséges székfűvirág *Matricaria chamomilla*, Flores chamomillae vulgaris, anthodia
Ph. Hg. VIII.	Matricariae flos, *Matricaria recutita*

Drogok, anyanövény(ek)

Kazay: *Chamomilla vulgaris*, *Matricaria chamomilla*

GYNT: Matricariae flos, *Matricaria recutita*

Vegyületek, hatóanyagok

Kazay: 5% illóolaj, keserűanyagok, növénysavas sók, 6% ásványsavas vegyületek

GYNT: illóolaj (matricin, mely a kinyerés során kamazulénné bomlik; bizabolol), poliszacharidok, flavonoidok

Hatás, felhasználás

Kazay: Fájdalomcsillapító. „A nyultagy és a gerinczvelő idegeire hat, melyekben a képző anyag tömecseit közömbös egyensulyba helyezi, minélfogva, azok az ingerek irányában nagyobb ellenállást tanusitanak, s igy a fájdalmak csillapullságát eredményezi." Fokozza a motilitást és az emésztőnedvek elválasztását, szélhajtó szer hurutos és méhszenves (hisztériás) bélfelfúvódásoknál; izzasztó és csillapító szer hascsikarásnál; hosszú lefolyású méhhurut esetén kimerült nőknél izgató szer; hideglelés ellen; forrázatát mosásokra szemgyulladásnál és fülbajoknál.

GYNT: Külsőlegesen bőr-, illetve nyálkahártya-gyulladás esetén alkalmazható, belsőleg pedig emésztési panaszok, megfázásos tünetek, torokgyulladás enyhítésére. Gastritis esetén is ideális, hiszen gyulladáscsökkentő, görcsoldó, bevonó hatással rendelkezik.

Megjegyzés, értékelés

Érdekes a fiók külsején a két drogot jelző összevont FL.CHAM.V.R. felirat, mivel a többi kétrekeszű fiókon csak az egyik benne lévő drog szerepel a fiókcimkén.

4.2.5. Fl. Sambuci

Forrás	Drog neve, anyanövény[m]
DPA	Acetum sambuci, Aqua sambuci ex floribus, Rob sambuci, Sal sambuci, Spriritus sambuci ex baccis
PAR	Julep sambucinum, Rob sambucinum, Corticum sambuci interiorum, Oleum sambucinum, Florum sambuci, Fol. sambuci, Aquae flor sambuci, Aceti sambuci, Sambuci ex floribus, Spriritus sambuci ex baccis, Fructus sambuci siccorum
PAP	Sambucus offic., *Sambucus nigra*, Holder, Holunder, Flieder, cortex interior, flos, aqua, fructus recens pro roob.
PAPE	Sambucus officin. *Sambucus nigra*, Holder, Holunder, cortex interior, flos, acetum, aqua, roob, syrupus
Ph. Hg. I.	Sambucus, bodza, *Sambucus nigra*, Florum sambuci, cymae, baccae recentes
Ph. Hg. VIII.	Sambuci flos, *Sambucus nigra*

Drogok, anyanövény(ek)

Kazay: *Sambucus nigra,* Flores sambuci, Baccae sambuci, Grana actes

GYNT: Sambuci flos, *Sambucus nigra*

Vegyületek, hatóanyagok

Kazay: illóolaj, gyanta, mézga

GYNT: flavonoidok, triterpének, kávésav-származékok, illóolaj, nyálka

Hatás, felhasználás

Kazay: Izzasztó hatású, enyhe légúti hurut, meghűlés kezelésére.

GYNT: Megfázáskor izzasztó és köptető hatása miatt alkalmazható.

4.2.6. Flor. Verbasci

Forrás	Drog neve, anyanövény[n]
DPA	Aqua verbasci, Herba verbasci, Florum verbasci, Oleum verbasci, Unguentum verbasci
PAR	Oleum flores verbasci, Floribus verbasci, Herba verbasci
PAP	Verbascum offic., *Verbascum thapsus*, Wollkarut,

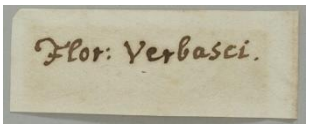

[m] https://hu.wikipedia.org/wiki/Fekete_bodza#/media/F%C3%A1jl:Sambucus_nigra_-_K%C3%B6hler%E2%80%93s_Medizinal-Pflanzen-127.jpg [Hivatkozva: 2019. 06 27.]
[n] https://herbsofmagic.blogspot.com/2011/08/szoszos-okorfarkkoro-verbascum.html [Hivatkozva: 2019. 06 27.]

	Königskerze, herba, flores
PAPE	Verbascum officin., *Verbascum thapsus*, Wollkarut flos, folium
Ph. Hg. I.	Verbascum, farkkóró, Verbasonm phlomoides és rokon fajai *Verbascum thapsus,* Flores verbasci corollae
Ph. Hg. VIII.	Verbasci flos, *Verbascum thapsus, Verbascum densiflorum, Verbascum phlomoides*

Drogok, anyanövény(ek)

Kazay: *Verbascum thapsus*, virágpárta

GYNT: Verbasci flos, *Verbascum thapsus, Verbascum densiflorum,*

Verbascum phlomoides

Vegyületek, hatóanyagok

Kazay: illóolaj, 11% cukor, sok mézga, 4% ásványsó

GYNT: invertcukor, nyálka, iridoidok, kávésav-származékok, triterpén szaponinok, karotinoidok (krocetin), flavonoidok (heszperidin, rutin)

Hatás, felhasználás

Kazay: Légúti hurutnál, mint bevonó és enyhe izgató.

GYNT: Légúti hurut kezelése.

4.2.7. Folia sennae

Forrás	Drog neve, anyanövény[o]
DPA	Senna
PAR	Herba senae in forte, Herba senae electae, Herba senae folliculorum
PAP	Senna offic., *Cassia senna*, Sennesblätter, folia, lugumina (folliculi vulgo)
PAPE	Senna officin., *Cassia senna*, Sennesblätter, folia, lugumina vulgo folliculi
Ph. Hg. I.	Senna, szenna-levelek, Cassia lenitiva, Cassia obovata, Cassia medicinalis, Cassia frutex foliola
Ph. Hg. VIII.	Sennae folium, *Cassia senna, Cassia angustifolia*

[o] https://hu.wikipedia.org/wiki/F%C3%A1jl:Cassia_senna_Ypey80-cropped.jpg [Hivatkozva: 2019. 06 27.]

Drogok, anyanövény(ek)

Kazay: *Cassia acutifolia*, *Cassia obovata*, *Cassia medicinalis* (syn. *Cassia angustifolia*), *Cassia pubescens*

GYNT: Sennae folium, *Cassia senna, Cassia angustifolia*

Vegyületek, hatóanyagok

Kazay: cathartinsav, chrysophan, chrysoretin, cathartomannit, borkősavas és sóskasavas sók

GYNT: antrakinonszármazékok (főkomponensek a diantron-glikozid szerkezetű szennozid A és B)

Hatás, felhasználás

Kazay: Hashajtó. Nem szabad rendelni olyankor, midőn a belekben vagy a medenczebeli szervekben vérbőség van jelen, lázas betegségeknél szintén kerülni kell.

GYNT: Hashajtó (bélfalizgató, közvetlenül hat a bélnyálkahártyára és a bél simaizmaira).

4.2.8. Hba Melissae

Forrás	Drog neve, anyanövény[p]
DPA	Aqua melissae citrate, Herba melissae, Folio melissae
PAR	Florum melissae, Aquar. melissae, Herba melissae, Sal melissae
PAP	Melissa offic., *Mellissa officinalis*, Melisse, herba
PAPE	Melissa officin., *Mellissa officinalis*, Melisse, herba, aqua, spiritus
Ph. Hg. I.	Melissa, czitromfű, *Mellissa officinalis*, *Melissa citrata,* folia
Ph. Hg. VIII.	Mellissae folium, *Mellissa officinalis*

Drogok, anyanövény(ek)

Kazay: *Mellissa officinalis, Melissa citrata,* herba

GYNT: Mellissae folium, *Mellissa officinalis*

Vegyületek, hatóanyagok

Kazay: illóolaj, keserűanyagok

GYNT: illóolaj (geraniál, nerál, citronellál), flavonoid,hidroxifahéjsav-származékok (kávésav, rozmaringsav,klorogénsav), triterpének (oleanolsav, urzolsav)

Hatás, felhasználás

Kazay: Étvágytalanságra, bélfelfúvódás kezelésére. Ártalmas lehet emelkedett hőmérséknél, szomjuságnál, s általában, ha ingerültség tünetei vannak jelen.

GYNT: belsőleg alvászavar, emésztési panaszok, külsőleg herpesz kezelésére.

[p] http://www.fuszerparadicsom.hu/termekeink/citromfu [Hivatkozva: 2019. 06 27.]

4.2.9. Hba Menth. piper.

Forrás	Drog neve, anyanövény[q]
DPA	Aqua menthae cum vino, Aqua menthae sine vino, Aqua menthae per fermentationem, Essentia menthae, Oleum menthae, Sal menthae, Spiritus menthae, Syrupus menthae
PAR	Menthae aquatica, Mentha crispa, Mentha rubra
PAP	Mentha crispa offic. *Mentha crispa*, Krausmünze, herba Mentha rubra offic. *Mentha aquatica*, Rothe Münze, herba Mentha saracenica vide balsamita
PAPE	Mentha piperita officin., *Mentha piperita*, Pfeffermünze, herba, aqua, oleum destillatum, rotulae Mentha crispa officin. *Mentha crispa*, Krausmünze, herba, aqua, conserva, oleum destillatum, spiritus, syrupus
Ph. Hg. I.	Mentha, menta, fodros menta, *Mentha crispa*, borsos menta, *Mentha piperita*, folia
Ph. Hg. VIII.	Menthae piperitae folium, *Mentha piperita*

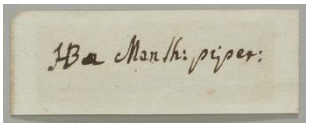

Drogok, anyanövény(ek)

Kazay: *Mentha piperita*, borsos mentha, Oleum menthae piperitae (syn. Essentia menthae piperitae)

GYNT: Menthae piperitae folium, *Mentha piperita*

Vegyületek, hatóanyagok

Kazay: illóolaj (menthol)

GYNT: illóolaj (mentol), flavonoidok, rozmaringsav-származékok

Hatás, felhasználás

Kazay: Illatos vizek készülnek belőle.

GYNT: Epe-, bélpanaszok; megfázás tüneteinek enyhítésére.

[q] https://hu.wikipedia.org/wiki/Borsmenta [Hivatkozva: 2019. 06 28.]

4.2.10. Manna. el.

Forrás	Drog, drogkészítmény neve, anyanövény[r]
DPA	Manna calabrina electa, Syrupus mannatus összetevője
PAR	Manna calabrina, Syrupus laxativa de Manna és más hashajtók összetevője
PAP	Manna offic., *Fraxinus ornus*, Manna, Mannaaschbaum, substantia gummoso-mellea
PAPE	Manna officin., *Fraxinus ornus*, Manna, succus concretus
Ph. Hg. I.	Manna, *Fraxinus ornus*, cukros, levegőn megszáradt nedv, succus saccharinus, calabriai kiválasztott manna, Manna calabrina electa, csöves calabriai manna, Manna calabrina canellata
Ph. Hg. VIII.	–

Drogok, anyanövény(ek)

Kazay: Manna, *Fraxinus ornus*

Jelenleg: *Fraxinus ornus*[18]

Vegyületek, hatóanyagok

Kazay: 80-82% mannit, 20% dextrin, levulóz, nádcukor, "jobbratérítő" mézga, csípős gyanta, éterrel kivonható fraxin, víz

Schöpke (2006): D-Mannitol (70-90%), D-glücose (2,2%), fruktóz (2,5%) mannotrióz [α-galacto-piranozil-(1→6)-α-galaktopiranozil-(1→6)-glükopiranóz; 6%], mannotetróz [α-galaktopiranozil-(1→6)-α-galaktopiranozil-(1→6)-α-galaktopiranozil (1→2)-ß-fruktofuranóz], 0,05% gyanta[15]

Hatás, felhasználás

Kazay: Hashajtó.

Schöpke (2006): Laxáns.

Megjegyzés, értékelés

A fiókfelirat a Manna calabrina electa rövidítése. Korábbán Electuarium mannanak vélték.[2] Az electuariumok azonban lekvárszerű, pépes gyógyszerkészítmények, amelyek különböző növényi porok és méz, gyümölcslevek vagy szirupoknak keverékéből áll, és ezért nem valószínű, hogy fafiókokban tartották.[16]

[r] http://www.dendeocse.hu/index.php?cl=flowers&task=simple&id=699 [Hivatkozva: 2019. 06 28.]

4.2.11. Rd. angalic.

Forrás	Drog neve, anyanövény[s]
DPA	Radix angelicae, Semen angelicae, Aqua angelicae, Oleum angelicae, Extractm angelicae, Pilula angelicae, Sal angelicae
PAR	Radix angelicae, Semen angelicae, Balsamum angelicae, Extractum angelicae, Oleum destillatorum angelicae,Pilulae angelicae, Sal angelicae
PAP	Angelica sativa officinarum, *Angelica archangelica* Ungelife, H. Geistwurzel, radix, semen
PAPE	Angelica sativa officinarum, Ungelife, radix, extractum spritiuosum
Ph. Hg. I.	Angelica, angyalfű, *Archangelica officinalis*, radix
Ph. Hg. VIII.	Angelicae radix, *Angelica archangelica*

Drogok, anyanövény(ek)

Kazay: *Angelica archangelica*, gyökér

GYNT: Angelicae radix, *Angelica archangelica*

Vegyületek, hatóanyagok

Kazay: 0,5-0,7% illóolaj, 6% gyanta (a kettő együtt, olykor angyalfűbalzsamot képez), angelicin, angelicasav, keményítő, cukor, zsír, viasz, tannin, keserű anyag

GYNT: illóolaj (monoterpének), fenolos savak (klorogénsav, kávésav), furokumarinok

Hatás, felhasználás

Kazay: Gyenge izgató, szélhajtó (gyomorban előrehaladó körmozgás, légek kiürítését fokozza), ízjavító.

GYNT: Étvágytalanság, gasztrointesztinális diszkomfortérzet, gyomor-bél görcsök kezelésére.

4.2.12. Rad. calumbo

Forrás	Drog neve, anyanövény[t]
DPA	–
PAR	–
PAP	–

[s] https://hu.wikipedia.org/wiki/Orvosi_angyalgy%C3%B6k%C3%A9r#/media/F%C3%A1jl:Koehler1887-GardenAngelica.jpg [Hivatkozva: 2019. 06 28.]

[t] https://hu.wikipedia.org/wiki/Kalumbagy%C3%B6k%C3%A9r#/media/F%C3%A1jl:Jateorhiza_palmata_-_K%C3%B6hler%E2%80%93s_Medizinal-Pflanzen-080.jpg [Hivatkozva: 2019. 06 28.]

PAPE	Colombae radix officin., Colombawurzel, radix
Ph. Hg. I.	Calumba, Calambo, Colombo, *Cocculus palmatum*, *Menispermum palmatum*, *Jateorrhiza palmata,* radix
Ph. Hg. VIII.	–

Drogok, anyanövény(ek)

Kazay: Calumba, Colombo, Radix calumbae

Schöpke (2006): *Jateorhiza palmata*[17]

Vegyületek, hatóanyagok

Kazay: calumbin, berberin, calumbasav, calcium oxalicum, keményítő, pectin, mézga, kevés illóolaj

Schöpke (2006): 3% benzilizokinolin/protoberberin-típusú alkaloidok (pamatin, jateorrhizin, kolumbamin, bisz-jatrorrhizin), diterpének (kolumbin)[17]

Hatás, felhasználás

Kazay: Nem izgató és nem is összehúzó keserű gyógyszer, használják lomha emésztéstől, erjedéses folyamatoktól függő hurutos hasmenés eseteiben.

Schöpke (2006): Ma már nem használjuk, mert népgyógyászati alkalmazásai (obstipáns, emésztési problémák kezelése) nem bizonyítottak. Egyes vizsgálatok szerint növeli a különböző gyógyszerek által előidézet alvás idejét. Patkányokon végzett kísérlet szerint a kolumbin gátolja az azoxymetán indukált vastagbélrák kialakulását.[17]

4.2.13. Rad. Polyg. amar

Forrás	Drog neve, anyanövény[u]
DPA	–
PAR	–
PAP	Polygala senega nostras offic., *Polygala amara*, Kreuzblümlein radix, herba raro
PAPE	Polygala officin., *Polygala vulgaris*, Kreizblümchen radix
Ph. Hg. I.	–
Ph. Hg. VIII.	–

Drogok, anyanövény(ek)

Kazay: Polygala amara, Herba polygalae

[u] http://www.i-flora.com/en/fact-sheets/phylogenetic-tree/art/show/polygala-amara.html [Hivatkozva: 2019. 06 28.]

Jelenleg: *Polygala amara* [18]

Vegyületek, hatóanyagok

Kazay: Nincs információ.

Jelenleg: A növény jellemző vegyületeiről nagyon kevés információt találtam, és azok a XX. század első felében születtek. Tartalmaz egy cukoralkoholt (poigalitol)[19]és szaponinokat.[20]

Hatás, felhasználás

Kazay: Régebben gyógytárakban tartották, mint amara tonicát.

Jelenleg: A drogot a hivatalos gyógyászatban nem használják. A népi gyógyászatban köptetőként, emésztés-elősegítőként, alkalmazzák. A „polygala" (sok tej) arra utal, hogy korábban tejelválasztás fokozó szernek tartották.[21]

Megjegyzés, értékelés

A drog már a házipatika használatakor is elveszthette a gyógyászati jelentőségét, mivel a címkéjének másik oldalán az Arnicae flos neve szerepel. Feltehetően a *Polygala amara* gyökerének helyére betették az árnikavirágot.

4.2.14. Rad. polyg. Seneg.

Forrás	Drog neve, anyanövény[v]
DPA	–
PAR	–
PAP	–
PAPE	–
Ph. Hg. I.	Szenega, *Polygala senega*, Senega, gyökér
Ph. Hg. VIII.	Polygalae radix, *Polygala senega*

Drogok, anyanövény(ek)

Kazay: Senega, *Polygala senega*, Rad. senegae

GYNT: Polygalae radix *Polygala senega*

Vegyületek, hatóanyagok

Kazay: 5,5% szaponin, kevés illóolaj, mézga, 7% cukor, színanyag, almasavas sók, keményítő és oxálsavas mész (calcium-oxalát) nincs benne

GYNT: triterpénszaponin-keverék (preszenegin glikozidjai), lipidek, fenolos savak (metil-szalicilát, illetve ennek glikozidja, a primverozid)

[v] https://en.wikipedia.org/wiki/File:Polygala_senega_from_F.E._Kohler%27s_Medizinal_Pflanzen.png [Hivatkozva: 2019. 06 28.]

Hatás, felhasználás

Kazay: Főzetét köptetőként alkalmazzák.

GYNT: Légúti hurut kezelése, köptető.

Megjegyzés, értékelés

Viszonylag későn jelent meg a hazai gyógyszerkincsben. Az, hogy a *Polygala amara* az 1774-ben kiadott osztrák gyógyszerkönyvben Polygala senega nostrasként szerepel, arra utal, hogy a drogot és hatását már ismerték akkoriban. Valószínű, hogy nem lehetett könnyen beszerezni, ezért egy Európában honos fajjal helyettesítették.

4.2.15. Rd. Salep.

Forrás	Drog neve, anyanövény[w]
DPA	–
PAR	–
PAP	Salep. Satyrum offic., Orchis morio, Salapwurzel, radix
PAPE	Salep. Satyrum officin., Orchis morio, Salapwurzel, radix
Ph. Hg. I.	Salep, salepgyölkér, Orchis, Ophrys, Plathanthera fajok, tubera
Ph. Hg. VIII.	–

Drogok, anyanövény(ek)

Kazay: Salep, Radix seu tubera salep vel salab, Rad. orchidis morionis, salepgyökér

Jelenleg: Orchideaceae fajok gumója

Vegyületek, hatóanyagok

Kazay: 48% mézga (nagyrészt bassorin), keményítő, fehérje, cukor, sóskasavas és foszforsavas mész, káliumsó

Jelenleg: 16–55% glglücomannán, keményítő (2.7%), nyálka (12%) és ásványi anyagok (2.4%), nyomnyi mennyiségű illóolaj

Hatás, felhasználás

Kazay: Hurutos hasmenésnél bevonószer, ezáltal védi a gyomor-bél rendszer falát az izgatástól.

Jelenleg: Törökországban a népi gyógyászatban hasmenés esetén alkalmazzák. Vizsgálták koleszterinszint-csökkentő, antihiperglikémiás hatását.[22]

[w] https://orchid.unibas.ch/phpMyHerbarium/documents/84/302484m.jpg [Hivatkozva: 2019. 06 28.]

Megjegyzés, értékelés

Az Orchideaceae család fajai Európa nagy részén, így hazánkban is többnyire védettek, ezért gyűjtésük nem lehetséges. Termesztésük speciális élőhely igényük miatt nem gazdaságos. Mindezek miatt a drog mára teljesen kiszorult a gyógyászatból. Törökországban viszont ma is népszerű, de meglehetősen drága a szaleppor, amit fűszerként alkalmaznak pl. jégkrémek ízesítésére. Kb. 120, az Ophrys, Orchis, Himantoglossu, Serapias, Anacamptis, Compera, barlia, Dactylorhiza, Aceeras, Neotinea nemzetségekhez tartozó faj gumóját gyűjtik mai is Anatóliában erre a célra.[23]

4.2.16. Rad. Serpent. vir.

Forrás	Drog neve, anyanövény[x]
DPA	*Serpentaria virginia*, Oleum serpentum
PAR	Radix serpentariae
PAP	Serpentaria virginica officinarum, *Aristolochia serpentaria*, Virginische Schlangenwurzel, radix
PAPE	Serpentaria virginica officin., *Aristolochia serpentaria*, Virginische Schlangenwurzel, radix, tinctura
Ph. Hg. I.	–
Ph. Hg. VIII.	–

Drogok, anyanövény(ek)

Kazay: Serpentaria, *Aristolochia serpentaria*, Rad. serpentarie virginianae

Jelenleg: *Aristolochia serpentaria*[18]

Vegyületek, hatóanyagok

Kazay: 0,5% illóolaj, 0,5% gyanta, kevés catechucsersav, aristolochin, mézga, cukor

Hatás, felhasználás

Kazay: Hatás tekintetében a valerianahoz, lehetne hasonlítani. Alkalmazták forrázatát lázas bántalmak folytán kimerült betegeknek, mint izgató szert. Azt hitték róla, hogy mérges kígyók harapását ártalmatlanná teszi, ez azonban nem áll.

Jelenleg: A hivatalos gyógyászatban a drogot nem használják.

[x] https://hu.pinterest.com/pin/580964420654910352/ [Hivatkozva: 2019. 06 28.]

4.2.17. Rad. val. silv.

Forrás	Drog neve, anyanövény[y]
DPA	Valeriana, Balsamum magicum, Oleum viridae, Species diacurcumae összetevője
PAR	Radix valerianae, Acetum theriacale, Pulvis Saxonicus, Species diacurcumae összetevője
PAP	Valeriana major vide Phu., Valeriana vulgaris. offic., *Valetriana officinalis*, Gemeiner Baldrian, radix Herbae valerianae cum radice Oleum viridae összetevője
PAPE	Valeriana sylvestris officin. *Valetriana officinalis*, Gemeiner Baldrian, radix, extractum spirituosum
Ph. Hg. I.	Valeriana, gyökönke, gyökönke gyökér, macska gyökönke, *Valeriana officinalis*
Ph. Hg. VIII.	Valerianae radix, *Valeriana officinalis*

Drogok, anyanövény(ek)

Kazay: *Valeriana officinalis*, macskagyökönke, nardus, baldrian, Rhizoma valerianae

GYNT: Valerianae radix, *Valeriana officinalis*

Vegyületek, hatóanyagok

Kazay: illóolaj (Ol. valerianae), benne: borneen (valeren), acidum valerianicum, valerol, borneol/valeriansav; almasav, keményítő, cukor, gyanta, sejtfal, ásványsó

GYNT: valepotriátok (valtrátok, didrovaltrátok, izovaltrátok) és ezek metabolitjai (baldrinál és származékai), lignánok, flavonoidok, illóolaj

Hatás, felhasználás

Kazay: Gyomorizgató, fájdalom és görcscsillapító, "a gerinczvelő idegsejtjeinek tömecseit közömbös egyensulyba helyezi s ez okozza az ingerületek tovavezetésének megakadását, ekként pedig a külső ingerületek folytán keltett benyomások gátoltatnak", baktericid, izgatottság csillapítása (iszákosok elmezavaránál, méhszenveseknél, lázasbetegeknél) vidatánczosok (vidatánc, vitustánc = chorea sancti Viti) rángatódzását és görcseit csillapítja.

GYNT: Nyugtalanság, ideges eredetű alvszavarok (elsősorban krónikus panaszok esetén).

[y] https://hu.wikipedia.org/wiki/Orvosi_macskagy%C3%B6k%C3%A9r [Hivatkozva: 2019. 06 28.]

4.3. Növényi drogkészítmények és azok összetevői

A házipatika gyógyszerei közt számos drogkészítményt is találhatunk. A VIII. Magyar Gyógyszerkönyv szerint a növényi drogkészítményeket növényi drogokból különböző eljárásokkal, mint kivonás, desztillálás, préselés, frakcionálás, tisztítás, betöményítés, fermentálás állítják elő. E készítményekhez tartoznak a finoman aprított vagy porított növényi drogok, a tinktúrák, a kivonatok, az illóolajok, a préselt levek és a feldolgozott növényi váladékok. Dolgozatomba idesoroltam a teakeverékeket is. A fejezet tárgyalja a drogkészítményeket és azok készítéséhez felhasznált gyógynövényeket.

A drogkészítmények közt találhatunk vizet (aqua; jele csúcsán álló háromszög), balzsamot (balsamum), tapaszt (emplastrum), kivonatot (extractum), port (pulvis; jele kör tetején kettős kereszttel), teakeveréket (species) és tinktúrát (tinctura).

4.3.1. (Aqua) Cinamom. vinos.

Forrás	Drog neve, anyanövény
DPA	Aqua cinnamomi cum vino
PAR	–
PAP	Aqua cinnamomi vinosa
PAPE	Aqua cinnamomi vinosa seu spirituosa
Ph. Hg. I.	Aqua cinnamomi spirituosa, Borszeszes fahéjvíz
Ph. Hg. VIII.	–

A címkén látható név a XVIII. század végén kezdett a később használt Aqua cinnamomi spirituosává alakulni. A fahéjfa kérgéről a 4.3.9. fejezetben írok részletesen.

4.3.2. (Aqua) Vulner.

Zúzódások, sebek kezelésére használták az Aqua vulnerariát. Különböző sebvizek előiratai maradtak fent. A címkén jelölt ezek valamelyikét jelölhette.

1774-ben az osztrák gyógyszerkönyvben kettő volt hivatalos:

Aqua vulneraria cum aceto

Rp. Herbae chaerefolii, Herbae Pimpinellae albae, Herbae consolidae saracaenicae, Herbae salviae, Herbae artemisiae, Herbae calaminthae montanae, Herba rutae, Herbae hyssopi, Herbae serpylli, Florum chamomillae ana unc. ß., Aceti vini fortis libr. viij.

Aqua vulneraria cum vino

Rp. Herbae artemisiae, Herbae consolidae saracaenicae ana unc. iß., Herbae origani unc. j., Herbae hyssopi, Herbae menthae saracenicae, Herbae calaminthae montanae, Herbae foeniculi, Herbae salviae, Herba rutae, Herbae rosmarini, Florum lavandulae ana unc. ß., Incisis adfunde Spiritus vini unc. x., Aquae communis libr. xj.

Később már csak az egy maradt a gyógyszerkönyvben (1794):

Aqua vulneraria cum vino

Rp. Herbarum recentium cerefolii, Herbarium salviae, Herbarium rutae, Herbarium hyssopi, Herbarium serpyllli, Florum chamomillae vulgaris ana unc. j. Conscissa digerantur in retorta vitrea, per viginti quator horas, in Aceti vini optimi libr. viij. & abstrahantur libr. vj.

A Ph. Hg. I-ben nem szerepel egyetlen sebvíz sem.

4.3.3. Bals. vulnerarius.

Sebek kezelésére alkalmazott balzsamot is tartalmazott a házipatika. Hasonló nevű készítmény csupán a két legkorábbi általam tanulmányozott irodalmi forrásban szerepelt.

A Dispensatorium Pharmaceuticum Austriaco (1729) lapjain három sebbalzsammal is találkoztam:

Balsamum vulnerarium Hanckianum

Rp. Therebinthinae libram unam, Cerae libram semis, Olei olivarum cum foliis plantaginis cocti libras duas, Olei laurini libram semis, Olei hyperici, Olei juniperi ana unciam unam semis, Olei spicae, Olei petrae, Olei mastichis, Gummi galbani, Olibani, Myrrhae ana unciam unam, styracis liquidae uncias quatour, Spiritus vini uncias tres, salis alkali drachmam unam semis. Miscenatur, lege artis, in balsamum.

Balsamum vulnerarium Mindereri

Rp. Therebinthinae libram unam semis, Gummi elemi in ea soluti unciam semis, Olei hyperici unciam semis, Cerae destillatae scrupulos duos. Miscenatur, ut fiat balsamum.

Balsamum vulnerarium viride

Rp. Herbae spicae cum floribus, Herbae salviae, Herbae hyssopi, Herbae majoranae, Herbae thymi, Herbae carvi cum semine, Herbae menthae aquaticae, Herbae menthae crispae, Herbae plantaginis, Herbae rosmarini, Herbae alchemillae, Herbae consolidae saracenicae, Florum chamaemeli, Florum rosarum rubrarum ana unciam semis. Incisa & contusa insudantur in Olei olivarum, Olei rosanum and libris duabus, Olei llini libra una, cum Terebinthenea, Gummi sagapeni ana libra una, Olibani electi libra semis. Haec tria lege artis soluta stent in digestione in balneo Mariae per tres dies, dein sorti expressioni adhuc parum calidae addantur Olei spicae, Olei terebinthinae, Olei petrae ana unciae

quatuor, et dum adhuc per aliquot diessterint, reponator usui.

Ezek közül Minderer orbáncfűtartalmú sebbalzsam a Pharmacopoea Augustana Renovatában is helyet kapott:

Oleum, sive Balsamum vulnerarium Mindereri

Rp. Therebinthinae venetae unciam unam semis, Gummi elemi quantum in ea solvi potest, Olei hyperici unciam unam, Olei carae destillati scrupulos duos. Misce.

4.3.4. Emp. diach. c. g.

A felirat az Emplastrum diachylon cum gummi rövidítése. Ez tapasz sok éven át szerepelt a gyógyszertárak készletében, bár készítése nem volt egyszerű. A készítmény különböző gyógyszeres tapaszok alapanyagául is szolgált.

Már az 1729-es diszpenzatóriumban találkozhatunk vele:

Emplastrum diachylum cum gummatibus

Rp. Emplastri diachyli simplicis uncias viginti, Gummi galbani, Ammoniaci ana unciam unam, Opopanacis, Sagapeni, Radicis ireos florentinae pulverisatae ana unciam seminis, Terebinthinae, Resinae, Cerae ana unciam unam, Olei chamaemeli uncias duas.

Az osztrák gyógyszerkönyv 1774-ben az alábbi összetétellel tette hivatalossá:

Emplastrum diachylum cum gummi

Rp. Emplastri diachyli simplicis libr. ij., Gummi galbani, Ammoniac ana unc. j., Opopanacis, Sagapeni ana unc. ß., Pulveris radicis ireos florentinae unc. j., Resinae pini, Cerae ana unc. ij., Terebinthinae, Olei chamomillae infusi ana unc. j.

A következő osztrák gyógyszerkönyvben egyszerűbb recept szerepel. Ennek, illetve elődjének rövidített neve van a házipatika fiókcímkéjén.

Emplastrum diachylum cum gummi seu compositum

Emplastri diachyli simplicis libr. ij., Galbani depurati, Ammoniaci depurati ana unc. j., Terebinthinae unc. j., Cerae citrinae unc. iv., Resinae pini unc. ij.

A magyar gyógyszerkönyvben (1871) is megtaláljuk az alábbi neveken:

Emplastrum diachylum compositum – Emplastrum lithargyri compositum – Emplastrum plumbi compositum – Emplastrum diachylum gummi-resinosum

Rp. Emplastri diachylon simplicis grammata mille. Liquefacto admisce: Pulveris ammoniaci grammata centum et viginti quinque, soluti in Terebinthinae communis liquatae et colatae grammatibus quadraginta dein adde, prius colliquefactis et colatis Cerae flavae grammata centum et sexaginta, Resinae pini grammata octaginta. Malaxandum.

4.3.5. Extract. opii.

Forrás	Drog neve, anyanövény[z]
DPA	Extractum opii
PAR	Extractum opii
PAP	Extractum opii, Opium offic., *Papaver somniferum,* Mohnsaft, Opium, succus capsularum immaturarum inspissatus, (gummosio-resinosus) Papaver album offic. *Papaver somniferum*, Weisser Mohn, capsulae (capita vulgo), semen, herba recens, pro unguento populeo
PAPE	Papaver album officin., *Papaver somniferum*, Weisser Mohn, succus capsularum, orientalis inspissatus, gummiresinosus, dictus Opium, capsulae vulgo capita, semen, syrupus
Ph. Hg. I.	Mákony-kivonat, Extractum opii
Ph. Hg. VIII.	Opium crudum, Opii pulvis normatus, *Papaver somniferum*

Drogok, anyanövény(ek)

Kazay: Opium, Laudanum succus, Thebaicus meconium, áfium, mákony

GYNT: Opium crudum, Opii pulvis normatus, *Papaver somniferum*

Vegyületek, hatóanyagok

Kazay: morfium, narcein, kodein, thebain, papaverin, narcotin

GYNT: legfontosabb hatóanyagai morfin, noszkapin, kodein, tebain, papaverin

Hatás, felhasználás

Kazay: Álmatlanság, fájdalomcsillapítás, kínzó köhögés, hányás, hasmenés ellen, belek nyugalomban tartása.

GYNT: Erős kábító fájdalom-, köhögés-, hasmenés-csillapító hatása van.

Megjegyzés, értékelés

Ugyanazon a néven volt hivatalos évszázadokon keresztül. Az ópium kivonásához vizet használtak. Jelenleg a kivonat már nem szerepel a gyógyszerkönyvben. Ma már a nyers ópiumot vagy annak készítményeit gyakorlatilag nem alkalmazzák, alkaloidjai azonban ma is fontos gyógyszerhatóanyagok.

[z] https://pl.wikipedia.org/wiki/Mak_lekarski#/media/Plik:Papaver_somniferum_-_K%C3%B6hler%E2%80%93s_Medizinal-Pflanzen-102.jpg [Hivatkozva: 2019. 06 28.]

4.3.6. Extractum scillae

Forrás	Drog neve, anyanövény[aa]
DPA	Radix scillae, Scillae praeparata pulverisata
PAR	Radix scillae
PAP	Squilla offic., *Scilla maritima*, Meerzwiebel, radix
PAPE	Squilla officin., *Scilla maritima*, Meerzwiebel, bulbus, acetum, extractum, oxisaccharum, oximel
Ph. Hg. I.	Scilla *Scilla maritima*
Ph. Hg. VIII.	–

Drogok, anyanövény(ek)

Kazay: Scilla, *Squilla maritrma* seu *urginea*, scilla Steinhai, tengeri hagyma

Jelenleg: Scillae bulbus,[24] *Drimia maritima*, syn. *Urginea maritima*, syn. *Scilla maritima*[18]

Vegyületek, hatóanyagok

Kazay: scillitin, mézga, cukor, 3% sóskasavas mész

Jelenleg: 0,2% bufadienolid típusú szívglikozid (szcillaren A, proszcillaridin A), flavonoidok, antociánok[24]

Hatás, felhasználás

Kazay: „A bolygóideg izgatása által kezdetben az érlökések gyérülését s a vérfeszülés emelkedését okozza, később azonban az izgatás átterjed a szívbeli idegközpontokra, mi aztán a szív görcsös összehúzódását eredményezi. Ezenfelül lobosan izgatólag hat úgy a légutak, mint a bélhuzam s vesék nyálkahártyájára, mi ezekben bővebb elválasztást eredményez."

Jelenleg: Enyhe szívelégtelenség kezelésére beszűkült vesefunkció esetén is alkalmazható.[24]

Megjegyzés, értékelés

Az 1794-ben megjelent osztrák gyógyszerkönyvben már hivatalos a fiókcímkén szereplő Extraktum scillae. A szűk terápiás tartományú – elsősorban *Digitalis* fajokból nyert – szívre ható glikozidokat izolált formában alkalmazzák; terápiás jelentőségük csökken.

4.3.7. (Pulvis) Cort. peru. alkohol.

Sajnos ezt a rövidített feliratot nem sikerült egyértelműen megfejtenem. Talán porított alkoholos kinafa kéreg kivonat lehet. A kínafa kéreggel kapcsolatos adatokat a 4.2.1. fejezet tartalmazza.

[aa] http://www.orvosok.hu/gyogynovenyek/tengeri-hagyma-216 [Hivatkozva: 2019. 06 28.]

4.3.8. (Pulvis) Gummi arabici

Forrás	Drog neve, anyanövény[bb]
DPA	Gummi arabicum
PAR	Gummi arabicum in forte, Gummi arabicum electi
PAP	Acacia vera officinarum, *Mimosa nilotica*, Arabischer Schottendorn, succus inspissatus, Gummi arabicum, Gummi senegal
PAPE	Acacia vera officin., *Mimosa nilotica*, Wahre Akacie, Arabischer Schottendorn, succus fructuum inspissatus, Gummi dictum arabicum
Ph. Hg. I.	–
Ph. Hg. VIII.	Acaciae gummi, *Acacia senegal*

Drogok, anyanövény(ek)

Kazay: Gummi arabicum, Gummi acaciae, Gummi mimosae, *Acacia seyal*

GYNT: Acaciae gummi, *Acacia senegal*

Vegyületek, hatóanyagok

Kazay: arabinsavnak ($C_{12}H_{22}O_{11}$) vegyülete vízzel és calciummal

GYNT: poliszacharid (elágazó láncú savanyú arabinogalaktánok kalcium-, magnézium-, és káliumsóinak keveréke), fehérje

Hatás, felhasználás

Kazay: Légúti hurutot enyhít vízelvonás révén, illetve bevonószerként véd (nagy mennyiségben csak fokozza a hurutot), a gyomorban a savak lekötése által az emésztést hátráltatja.

GYNT: Mucilaginózuként alkalmazzák gyomor-bélhurut, hasmenés, torokgyulladás esetén.

4.3.9. (Pulvis) Ipecacuan.

Forrás	Drog neve, anyanövény[cc]
DPA	–
PAR	Ipecacuanha (Radix dysenterica)
PAP	Ipecacuanha offic., *Viola ipecacuanha*, Hypoakanna, Brechwurzel, radix
PAPE	Ipecacuanha officin, *Psychotria emetica*, Brechwurzel, radix, Pulvis ipecacuanhae cum opio
Ph. Hg. I.	Ipecacuanha, hánytató gyökér, Cephaelis ipecacuanha,

[bb] https://hu.wikipedia.org/wiki/Arabm%C3%A9zgafa [Hivatkozva: 2019. 07. 11.]
[cc] https://hu.wikipedia.org/wiki/Ipekaku%C3%A1na [Hivatkozva: 2019. 07. 11.]

	radix, Pulvis Doveri, Dover pora, Pulvis ipecacuanhae cum opio, Tinctura ipecacuanha
Ph. Hg. VIII.	Ipecacuanhae radix, *Cephaelis ipecacuanha, Cephaelis acuminata*

Drogok, anyanövény(ek)

Kazay: lpecacuanha, *Cephaelis ipecacuanha*, *Uragoga ipecac*.

GYNT: Ipecacuanhae radix, *Cephaelis ipecacuanha, Cephaelis acuminata*

Vegyületek, hatóanyagok

Kazay: 1% emetin, ipecacuanhasav (glikozid, rokon a kino-, és kávécsersavval), keményítő, zsír, mézga, cukor, pektin, gyanta, fehérje

GYNT: izokinolin-alkaloidok (emetin, cefelin)

Hatás, felhasználás

Kazay: Izgató hatású, a hörgők elválasztását fokozza. (Mellékhatásként székrekedést okoz.) Nagyobb dózisban az emetin nem tud felszívódni, így hánytató, vagy hasmenést okoz. „Mérgező dosisban a szív a tágulás szakában megáll a légző mozgások megakadása folytán, a belek lobosan bántalmazottak. Az emetin a bolygideg végső szálainak izgatása által ingerli átterjedés utján a hassajtót, mi hányást eredményez még akkor is, ha az emetin bőr alá fecskendeztetik."

GYNT: Köptető.

Megjegyzés, értékelés

Az anyanövény neve folyamatosan változott az évszázadok alatt. Jelenleg *Carapichea ipecacuanha* (Brot.) L.Andersson a faj elfogadott neve.[18]

4.3.10. Spec. aperitiv. s. rh.

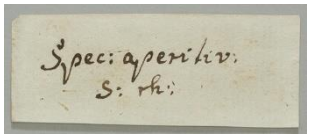

A felirat a Species aperitivi sine rheo rövidítése lehet. Ez egy olyan teakeverék, amely eredetileg rebarbara gyökeret is tartalmazott, és étvágytalanság kezelésére alkalmazták.

A XVIII. századi forrásokat végignézve, az alábbi teakeverékeket találtam, amelyeket indikációja étvágyfokozás, emésztés elősegítés, vagy az epeműködés javítása volt, és Rhei radixot is tartalmaztak.

Az 1729-ben kiadott osztrák diszpenzatóriumban található receptek:

Decoctum aperitivum majus cum rhabarbaro

Rp. Specierum decocti aperitivi majoris, Specierum decocti aperitivi minoris ana uncias tres, Rhabarbari electi, Cinnamomi acuti and unciana semmis, Spicae indicae scrupulos duos. Concisa misceantus pro usu.

Az elkészítéséhez szükséges két keverék:

Quinque radices aperientes majores

Radix apii, Radix foeniculi, Radix asparagi, Radix petroselini, Radix risci

Quinque radices aperientes minores

Radix graminis, Radix rubiae, Radix eryngii, Radix capparis, Radix ononidis

Species dia curcumae

Rp. Radicis curcumae uncias duas, Radicis chelidoniae, Radicis rhabarbari ana unciam unam, Radicis gentianae, Radicis galangae, Radicis valerianae, Radicis liquiritiae, ana unciam semis, Corticis radicis capparum, Corticis tamarisci, Seminis nastirtii, Smeinis aquilaegiae, Seminis petroselini, seminis anisi ana drachmas tres, Croci austriaci, Caryophyllorum, Myrhae rubrae ana drachmam unam semis, Salis absynthii drachmas tres. Miscenatur id subtilem pulverem redacta.

Az 1734-ben megjelent augsburgi gyógyszerkönyv receptjei:

Decoctum aperiens majus cum rhabarbaro

Rp. Specierum decocti aperient. majoris, Specierum decocti aperient. minoris ana uncias tres, Rhabarbari electi unciam semis, Cinnamomi drachmas duas, Salis gemmae scrupulum unum, Spicae indicae scrupulos duos, species diarrhodon abbatis scrupulus quatour. Miscenatur pro usu.

Az elkészítéséhez szükséges két a *Quinque radices aperientes majores* és a *Quinque radices aperientes minores* összetétele megegyezik az 1729-ben kiadott osztrák diszpenzatóriumban található előiratokéival.

Species dia curcumae mesual, seu species diacrocu

Rp. Croci, Asari, Sem. petroselini macedonici, Sem. dauci, Sem. anisi, Sem. apii ana unciam semis, Rhabarbari, Mei, phu seu valerianae majoris, Spicae indicae ana drachmas sex, Scolopendrii seu ceterach drachmas duas semis, Costi, Myrrhae, Cassiae lignae, Schoenanthii, Carpobalsami, Rubiae, Succi absinthii, Succi agerati, Olei caryophyllorum ana drachmas duas, Calami aromatici, Cinnamomi ana drachmam unam semis, Scordii veri, Succi glycyrrhizae ana drachmas duas semis, Tragacanthi drachmam unam.

Az 1774-es osztrák gyógyszerkönyvben az alábbi előiratot találtam:

Species decocti aperitivi

Rp. Herbae cichorei unc. ij., Herbae cuscutae, Herbae fumariae, Herbae scolopendrii, Radicum polypodii vulgaris, Radicum liquiritiae ana unc. j., Radicum quinque aperiantium ana unc. ij., Foliorum sennae selectorum, Passularum minorum ans unc. vj., agarici albi unc. iß., Seminum anisi, Seminum foeniculi, Corticis tamarici, Corticis capparis ana dr. vj. Incisa misceantur, & serventur. Si ad unciam unam harum specierum addantur Rhabarbari dr. j., Cinnamomi dr. ß. Vocabitur Decoctum aperitivum cum rheo.

Kazay lexikonjában szerepel egy ötkomponensű teakeverék.

Species aperitivae quinque radic.

Rp. Rad. gramin., Rad. bardannae, Rad. cichorei, Rad. foeniculi aa 30, Rad. liquirit. 20. Misce.

A házipatika speciese ezek alapján egy sokkomponensű keverék lehetett, leginkább a Decoctum aperitivum majus cum rhabarbarohoz, a Decoctum aperiens majus cum rhabarbarohoz vagy a Species decocti aperitivihez hasonló összetétellel, természetesen rebarbara nélkül.

4.3.11. Tra. cinamomi

Forrás	Drog neve, anyanövény[dd]
DPA	Oleum cinnamomi
PAR	Oleum cinnamomi destill.
PAP	Cinnamomum officinarum, *Laurus cinnamomum*, Zimmet, cortex, Aqua cinnamomi vinosa, Aqua cinnamomi communis, Oleum cinnamomi
PAPE	Cinnamomum officin., *Laurus cinnamomum orientalis*, Zimmet, cortex interior, aqua simplex, aqua vinosa, oleum destillatum, syrupus, tinctura
Ph. Hg. I.	Tinctura cinnamomi, fahéj-festvény, Cinnamomum, fahéj, *Cinnamomum cassia*, *Cinnamomum aromaticum*, kéreg
Ph. Hg. VIII.	Cinnamomi cortex, Cinnamomi cassiae aetheroleum, Cinnamomi zeylanici corticis aetheroleum, Cinnamomi zeylanici folii aetheroleum, *Cinnamomum cassia, Cinnamomum zeylanicum*

Drogok, anyanövény(ek)

Kazay: *Cinnamomum cassiae*, *Cinnamomum aromaticum*, *Cassia lignea*, *Cassia cinnamomea*, Cort. cinnam. chinense

GYNT: Cinnamomi cortex, Cinnamomi cassiae aetheroleum, Cinnamomi zeylanici corticis aetheroleum, Cinnamomi zeylanici folii aetheroleum, *Cinnamomum cassia, Cinnamomum zeylanicum*

Vegyületek, hatóanyagok

Kazay: 1% illóolaj, sok csersav és keményítő, nyálka, kevés cukor és gyanta

GYNT: illóolaj (fahéjaldehid, transz-fahéjsav, benzaldehid, eugenol, kumarin, O-metoxi-fahéjaldehid), cserzőanyagok, diterpének, poliszacharidok, lignánok

[dd] https://en.wikipedia.org/wiki/Cinnamomum_cassia [Hivatkozva: 2019. 07. 11.]

Hatás, felhasználás

Kazay: „Illó olajánál fogva fűszeres izgató és gyomorerősítő, csersavtartalmánál fogva összehuzó szer. Czélszerüen alkalmazható idült gyomorhurut, hagymáz utolsó szakában kimerült betegeknél. Étvágygerjesztő, hányás-, görcs- és fájdalomcsillapítóul jó hatása van, mint szélhajtó is jó eredménnyel használható."

GYNT: Étvágytalanság, emésztési panaszok, teltségérzet, puffadás.

Megjegyzés, értékelés

A fahéjtinktúra 1794-ben hivatalos volt az osztrák gyógyszerkönyvben. Illóolaját már ezt megelőzően is használták.

4.3.12. Tra. stomac.

A fiókfelirat a Ph. Hg. I-ben hivatalos Tinctura amara korábbi nevének, a Tinctura stomachicának a rövidítése. Ahogy a neve is mutatja, ez egy keserű ízű, étvágyjavító (gyomorerősítő) készítmény volt. Neve és összetétele az évszázadok alatt az alábbiak szerint változott.

Az 1729-ben kiadott osztrák diszpenzatóriumban található előirat:

Tinctura amaricans

Rp. Extracti amaricantis uncias duas, salis tartari drachmas duas, Spiritus nitri dulcis libram unam. Fiat bona digestio, & extrahatur tinctura.

Elkészítéséhez az alábbi kivonat szükséges:

Extractum amaricans

Rp. Radicis & herbae cichorei, Summitatum chamaedryos, Trifolii fibrini, Centaurii minoris, Cardui benedicti, Rhabarbari electi ana libram semis, Salis tartari unciam semis. Concissa macerentur invicem in aqua pluviali, addendo in fine, conservationis gratia, vini proportionatam quantitatem, fiat, lege artis, extractum.

1774-ben nagyon hasonló összetétellel lett hivatalos az osztrák gyógyszerkönyvben:

Tinctura amaricans

Rp. Extracti amaricantis unc. ij., Spiritus nitri dulcis libr. j. Peracta ad extracti solutionem digestione filtretur, & fervetur tinctura.

Ennek egyik összetevője szintén egy kivonat, melynek receptje csaknem megegyezik a korábbi keserű kivonatéval.

Extractum amaricans

Rp. Radicis & herbae cichorei, Harbae chamaedryos, Harbae trifolii fibrini, Harbae cardui benedicti, Florum centaurii minoris, Rhabarbari electi ana libr. ß., Salis tartari unciam ß. Concissa coquantum in

sussicienti quantitate aquae communis, decoctum colatum inspissetur in consistentiam extracti, addendo in fine conservationis gratia aliquot uncias spiritus vini.

Az 1794-ben megjelent osztrák gyógyszerkönyvben egy új gyomorerősítő tinktúrának nevezett gyógyszer szerepel az alábbi összetétellel:

Tinctura stomachica

Rp. Extracti absinthii, Extracti gentianae ana unc. ij., Alcali vegetabilis aurantiorum unc. iv., Vini albi generosi libr. iv. Macerentur per tres dies, & liquor filtratus fervetur.

A Ph. Hg. I-ben szereplő Tinctura amara a két korábbi receptúra vegyítésének tűnik:

Tinctura amara – Tinctura stomachica

Rp. Foliorum trifolii fibrini, Herbae centaurii minoris, Radicis gentianae, Flavedinis corticum aurantiorum aa grammata decem, Natrii carbonici depurati grammata quinque, Aquae cinnamomi spirituosae grammata quingenta. Concissa et contusa digere per dies sex. Tinctura expressa et filtrata sit grammatur quingentorum.

Mindezek alapján nem lehet eldönteni, hogy a házipatika-szekrény tinktúrája miből készülhetett. A neve arra utal, hogy az 1794-benmegjelent összetételhez állhatott legközelebb.

4.4. Állati eredetű drogok és készítmények

A házipatika-szekrényben néhány állati eredetű drogkészítmény is szerepel. Ezek egyikét sem használjuk ma már a gyógyászatban.

4.4.1. (Aqua) Castor

Forrás	Drog neve
DPA	–
PAR	Castor
PAP	Castoreum, *Castor fiber*, Bieber, Biebergeil, folliculi cellulosi putorii utriusque fexus, axungia follicularis
PAPE	Castoreum officin, *Castor fiber*, Biebergeil, materia in folliculis prope anum collecta, aqua, tinctura, trochisci
Ph. Hg. I.	Castoreum, hódony, *Castor fiber*
Ph. Hg. VIII.	–

Az európai közönséges hód (*Castor* fiber) bűzmirigyéből ürülő faggyú alkoholos kivonata, a hódony-, vagy pézsmányvíz. Mind a nőstény, mind a hím egyeden egyaránt megtalálható ez páros mirigy. Ebben termelődik a jellegzetes, erős és átható illatú hódpézsma (Castoreum). Ez egy sárgás,

olajos anyag, amely castorint, castoreumresinoidot tartalmaz. A kereskedelembe a beszárított zacskóval együtt került, majd azzal együtt is porították el. Az ókortól kezdve egészen a 19. századig alkalmazták. A hód bélfodraiban megtalálható zsír (Axungia castorei) is hivatalos volt. Felhasználását tekintve, az idegláznak nevezett tünetcsoportnál, nervinumként, antihiszterikumként, antiepileptikumként, tehát az idegrendszerre ható szerként, továbbá a méhbetegség elleni szerként említik.[13]

4.4.2. Emp. vesic.

Forrás	Drog neve, anyanövény
DPA	Emplastrum vesicatorum
PAR	Emplastrum vesicatorum
PAP	Emplastrum vesicatorum
PAPE	Emplastrum vesicatorum
Ph. Hg. I.	Emplastrum cantharidum
Ph. Hg. VIII.	–

Az empastrumok (tapaszok) hidegen törékeny, szilárd állagúak, megmelegítve lágy, kézzel formázható, ragacsos elegyeket alkotnak, amelyeket a közvetlenül bőrre tapasztva vagy vászoncsíkra kenve használtak. Kései képviselőik elsősorban sztearinsav, palmitinsav és olajsav ólomsóinak keverékéből és az ehhez adott egyéb anyagok keverékei. [16]

Az 1729-ben kiadott osztrák diszpenzatóriumban található recept:

Emplastrum vesicatorum

Rp. Cantharidum uncias quator, Olibani, Myrrhae, Mastichis, Camphorae ana unciam semis, Terebinthinae clarae, Olei rosarum ana uncias duas, Cerae citrinae libram semis.

Az 1734-ben megjelent augsburgi gyógyszerkönyv receptje:

Emplastrum vesicatorum

Rp. Cantharidum drachm. duas, Terebinthinae drach. unam, Olibani, Myrrhae, Mastiches, Camphorae ana grana quindecim, Olei rosarum drachm. unam, Cera flavae drachm. tres.

Az 1774-es osztrák gyógyszerkönyvben az alábbi előiratot találtam:

Emplastrum vesicatorum

Rp. Cerae libr. ß., Olei olivarum, Terebinthinae ana unc. ij., Liquatis ac pailulum refrigeratis admisce, Pulveris cantharidum unc. iv., Pulveris mastiches unc. iß., Tandem, Camphorae cum aliquot guttis spiritus vini in pulverem tritae unc. ß.

1794-ben ez a recept szerepelt a gyógyszerkönyvben:

Emplastrum vesicatorum

Cerae citrinae unc. viij., Olei olivarum, Terebinthinae ana unc. ij., Pulveris cantharidum unc. vj., Camphorae unc ß.

A Ph. Hg. I-ben is hivatalos volt a kőrisbogárport tartalmazó hólyaghúzó tapasz:

Emplastrum cantharidum – Kőrisbogár tapasz – Közönséges hólyaghúzó tapasz

Rp. Cerae flavae grammata centum et sexaginta, Terebinthinae communis, Axungiae porci aa grammata quadraginta. Colliquefactis et colatis admisce: Pulveris cantharidum grammata centum et viginti et in balneo aquae per horam agita. Malaxandum.

4.4.3. (Pulvis) Lapis. cancror.

Forrás	Drog neve[ee]
DPA	Oculorum canclorum
PAR	–
PAP	Cancer, *Astacus fluviatilis*, *Cancer astacus*, Gemeiner Krebs, lapides (oculi vulgo)
PAPE	Cancrorum lapides officin., *Cancer pagurus*, *Cancer astacus*, Krebsaugen
Ph. Hg. I.	–
Ph. Hg. VIII.	–

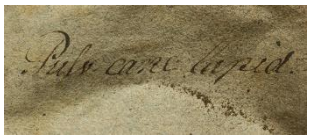

A házipatika-szekrényben háromszor is találkozhatunk a rákszemmel. Az egyik fiók feliratáként (Pulvis) Lapis cancror szerepel. A titkos fiók egyik rekeszében papírkapszulát találtak, amelyen a Pulv.canc. lapid. rövidítés áll. A Miscellanae feliratú fiókban, amely eredetileg valamilyen eszköz helye lehetett, két rákszem volt.

A Lapis cancrorum másik nevéből (Oculi cancrorum) arra következtehnénk, hogy a drog a rák látószerve. Azonban ez nem így van. A folyami rák fejében, más forrás szerint a gyomrában képződő fehér, kerek, egyik oldalon benyomott meszes porc található, amely kalcium-karbonátból áll. Egészen a 16. századtól a 19. századig része volt a gyógyszerkincsnek, lázas betegségek és gyomorégés esetén ajánlották, továbbá pestis ellen is mágikus gyógyszerként tekintettek rá, ezenkívül pedig abszorbensként is alkalmazták. A népi hiedelem szerint szembajok ellen a szemhéj alá helyezték. A szembe került idegen test eltávolítására valóban alkalmas volt, hiszen hatására a szem erősen könnyezni kezdett, ezáltal a szem automatikus védekező funkciója révén a szennyeződés kimosódott. További alkalmazásaként megemlítendő, hogy porát fogporokba keverték.[13]

[ee] Fotó: Miklós Marcell 2018.

5. NÖVÉNYI DROGOK MIKROSZKÓPOS VIZSGÁLATA

5.1. Célkitűzés

A házipatika-szekrény minden drogjából kaptam egy igen kis mennyiségű mintát, így lehetőségem adódott azoknak a növényi részeknek a tanulmányozására, melyek derítéssel, mikroszkópos vizsgálatra alkalmassá tehetők, mint például a levél- és herbadrogok, illetve virágzatok. Készítettem továbbá preparátumokat mai kereskedelmi mintákból is. A két minta összehasonlításával megpróbáltam azonosítani a több száz éve a szekrényben álló drogokat. Az alábbi mintákat álltak rendelkezésemre: Arnicae flos, Chamommilae romanae flos, Menthae piperitae folium, Melissae folium, Matricariae flos, Sambuci flos, Sennae folium, Verbasci flos.

5.2. Alkalmazott eszközök és módszerek

5.2.1. Derítés

A derítés célja, hogy a sejtek tartalmát (pl. klorofil, citoplazma), és egyéb anyagokat (pl. különféle váladékok) eltávolítsuk, ezáltal az általunk vizsgálni kívánt részek, megfelelő mikroszkópos beállítással, metszés nélkül láthatóvá válnak, tehát összességében a sejtfalak és egyes szilárd zárványok (pl. kristályok) maradnak meg a készített preparátumunkban. Az egymás felett-alatt lévő szövetrendszerek, mint a bőr-, alap-, és szállítószövetek egymástól elkülönítve vizsgálhatóvá válnak.[25]

A derítés többféle módszerrel is végezhető, melyek közül én az alábbi módszert, a Bozó-féle derítést választottam. Első lépés a minta 70%-os metanolban történő főzése, melyet úgy hajtunk végre, hogy egy porcelántál közepére helyezzük a vizsgálni kívánt, megfelelően aprított növényi részt, majd derítősapkával lefedjük. A derítősapka kis nyílásán felülről beleöntjük az 5 ml 70%-os metanolt. A porcelántálat vízfürdőre helyezzük és körülbelül 10 percig, amíg nagyjából a metanol fele el nem párolog, óvatosan melegítjük. Ez a lépés azt a célt szolgálja, hogy a száraz derítendő anyagot felpuhítsuk. Ezután 5 ml 4%-os nátrium-hidroxid és metanol 7:3 arányú elegyének a hozzáadása és további vízfürdőn történő melegítés következik, míg a mintánk teljesen áttetszővé nem válik (7. ábra). Ez a lépés különböző drogoknál más és más időtartamot jelent. Ez alatt a növény plazmáját és bizonyos speciális vegyületeit a nátrium-hidroxiddal elszappanosítjuk, így azok könnyen kioldódnak a sejtek belsejéből. Fontos, hogy óvatosan melegítsük, hiszen ennek hatására a szövetek széteshetnek, és így a mintánk a derítés végén nem lenne alkalmas a mikroszkópos azonosításra. Ezek után a porcelántálat a vízfürdőről levéve hagyjuk kihűlni, majd a visszamaradt lúgot elöntjük, a mintát pedig desztillált vízzel alaposan átmossuk. Következő lépésként 5 ml 3%-os hidrogén-peroxidot adunk hozzá, és habzásig melegítjük, majd 10 percre félre tesszük. Ennek során a mintánk

teljesen elszíntelenedik és oxidálódik. Ismételt lehűtés és a maradék hidrogén-peroxid elöntése után, 5 ml etil-acetát és metanol 3:7 arányú elegyével pár percig főzzük, hogy a derítés lépései során nagymértékben felpuhult szövetrendszerek megszilárduljanak, és további mechanikai behatásra ne roncsolódjanak össze. Ez a lépés szolgál továbbá a gázbuborékok eltávolítására, illetve a semlegesítésre. Az elegyet végül elöntjük, és vízzel újból átmossuk a preparátumot.[25]

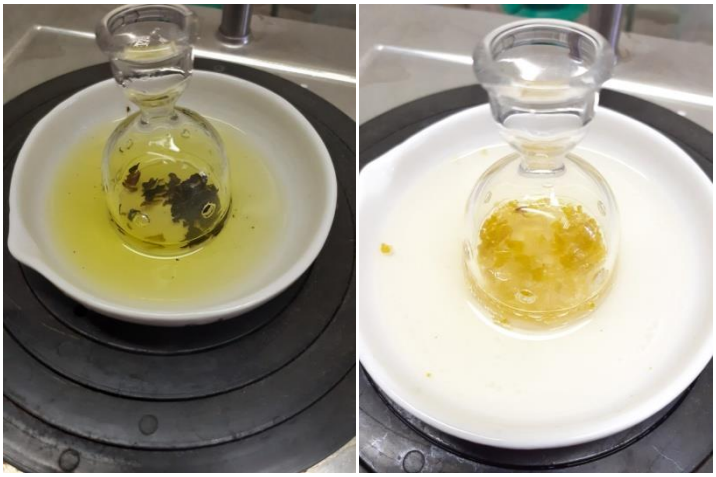

7. ábra Menthae piperita folium derítése

5.2.2. A preparátumok tartósítása

Mivel a fent leírt derítés után több alkalommal is szükséges volt a mikroszkópos vizsgálat, így a hosszabb időre történő megőrzés miatt szükséges volt a preparátumok állandósítása. Több állandósítási módszer is létezik, melyek közül én a glicerines-zselatinos változatot alkalmaztam. 42 ml vízbe 4 g zselatint tettem, majd 2 órát állni hagytam. Ezután hozzáadtam 50 g glicerint és vízfürdőn körülbelül 15 percig melegítettem. Végül hozzáadtam 0,5 ml fenolt tartósítás céljából. A készített elegy lehűlve kocsonyaszerű, így az alkalmazásakor újbóli melegítésre volt szükség. Miután a derített drogdarabokat a tárgylemezre helyeztem, pár cseppet tettem rájuk a glicerines-zselatinos elegyből, majd fedőlemezzel lefedtem ügyelve arra, hogy ne kerüljön alá levegő, amely a vizsgálatot nehezítené a buborékok képződése miatt.[26]

5.2.3. Alkalmazott mikroszkóp

Az állandósított kézi metszetek vizsgálata és a digitális fényképek készítése NikonECLIPSE TS100 inverz (Nikon Instruments Europe B. V., Amstelveen, Hollandia) mikroszkóppal történt.

5.3. Eredmények

5.3.1. A mikroszkópos preparátumok összehasonlítása

Az alábbiakban bemutatom a régi és az új drogok preparátumairól készített fényképeket, röviden ismertetve az ábrákon látható képleteket. Eredményeim azt igazolták, hogy a patikaszekrényben lévő általam vizsgált preparátumok a címkefeliratoknak megfelelő drogokból készültek.

5.3.2. Arnicae flos

A fészekpikkelyek epidermiszén különféle szőrtípusok találhatóak: egy sejtsoros, soksejtű fedőszőrök (8. ábra); mirigyszőrök, melyek soksejtű nyéllel, és soksejtű fejjel rendelkeznek (9. ábra). A nyelves virágok pártájának epidermisze hullámos falú (10. ábra) hosszúkás sejtekből áll, illetve itt is több típusú fedő- és mirigyszőrt figyelhetünk meg. A fedőszőrök itt nagyon vastag falú alapi sejttel indulnak és nagyon hegyes csúccsal rendelkeznek, a mirigyszőrök viszont hasonlóak a fészekpikkely epidermiszén találhatókhoz. A nyelves virágok kerekded papillákban végződnek (11. ábra).

8. ábra Egysejtsoros, soksejtű fedőszőrök a régi és az új Arnicae flos preparátumokon

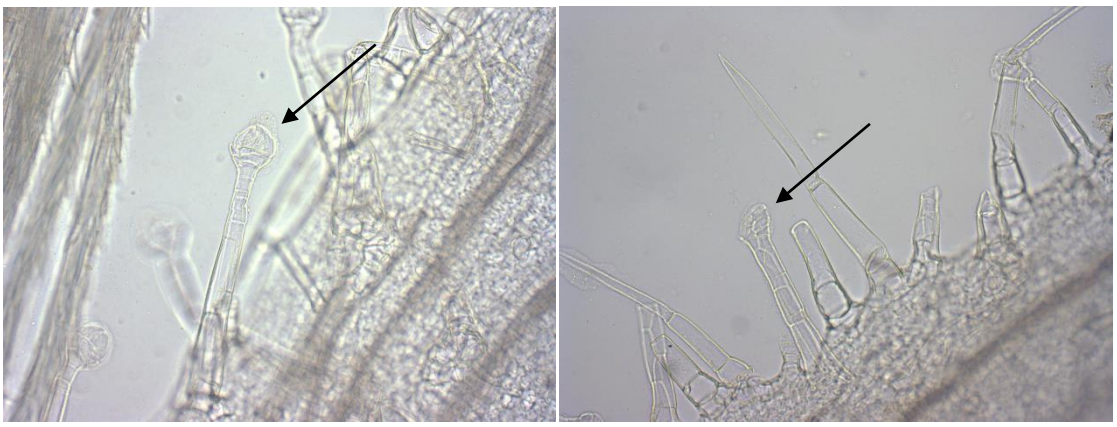

9. ábra Soksejtű fejjel és soksejtű nyéllel rendelkező mirigyszőrök régi és az új Arnicae flos preparátumokon

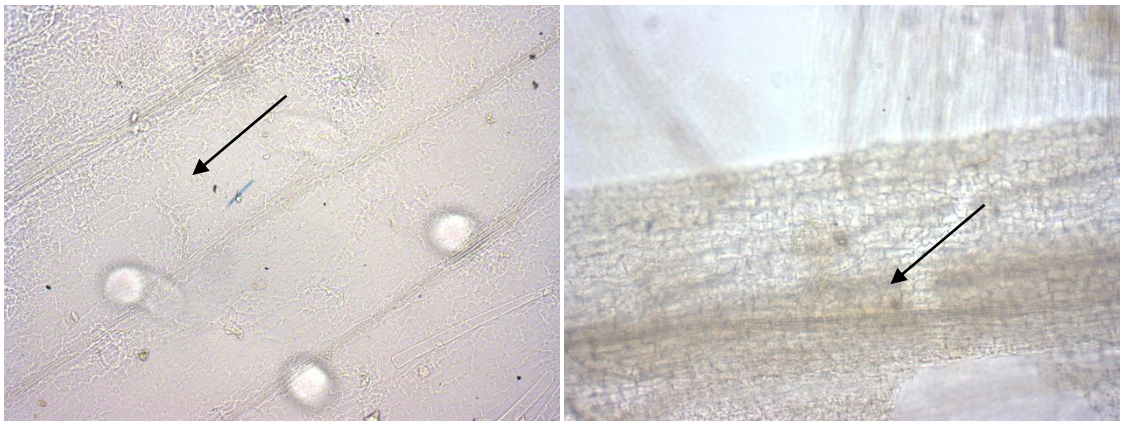

10. ábra Hullámos falú epidermiszsejtek a régi és az új Arnicae flos nyelves virágainnak pártáján

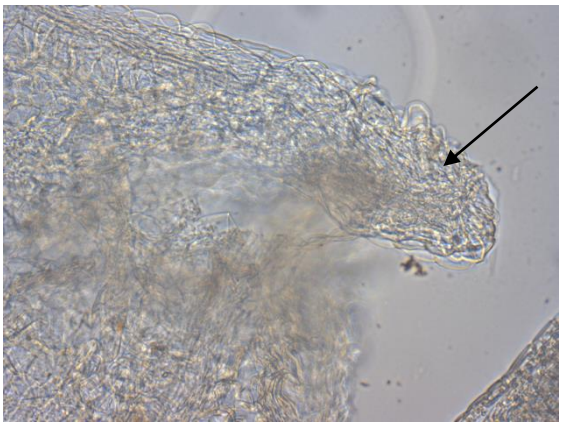

11. ábra A régi Arnicae flos minta nyelves virágának kerekded papillái a nyelves virágok végén

5.3.3. Chamommilae romanae flos

A patikaszekrényben az orvosi székfű és a római kamilla virágzat közös fiókban található. A kapott minta esetében bizonytalan, hogy melyik drogból származik. Így mindkét virágzatot beszereztük összehasonlítás céljából.

A római kamilla esetében a fészekpikkelyek, illetve vacokpelyvák egyaránt hosszanti sorokba rendezett epidermisz sejtekkel rendelkeznek. Fedőszőreik 3–4 rövid alapi sejtből, és hosszú, görbült végsejtből állnak. A fészekpikkelyeken az Asteraceae-mirigyszőrök, illetve a szkizogén váladéktartók a közönséges kamillával ellentétben ritkák. A nyelves virágok pártája papillás, melyet ráncolt kutikula borít, mirigyszőrei jellegzetesen két sejtből alakultak ki (12.A ábra). A vacokban kalcium-oxalát rozetta kristályokat találhatunk (12.B ábra). Mindkét virágtípus magházának alapjánál egyetlen kősejtekből álló sejtsor alkotta szilárdító gyűrű figyelhető meg (13. ábra).

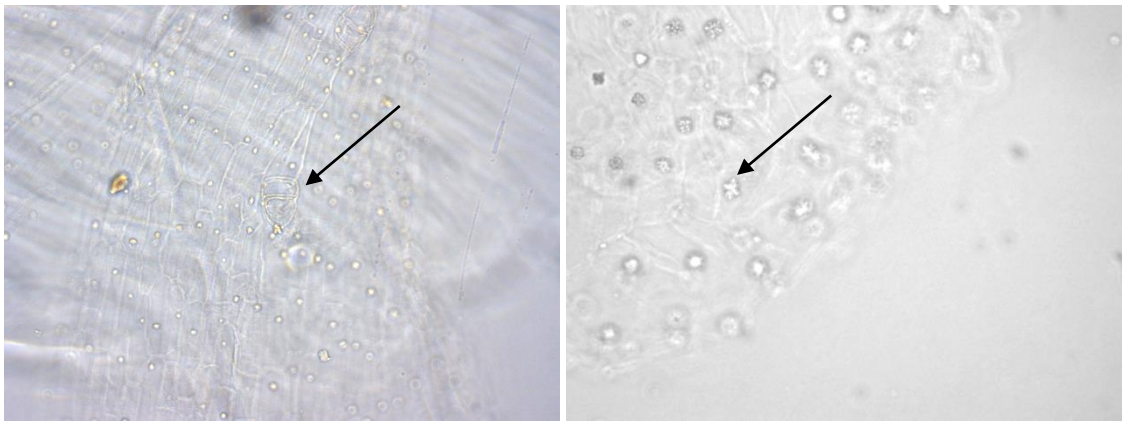

A B

12. ábra A: Két sejtből álló mirigyszőr az új római kamilla nyelves virágán B: Kalcium-oxalát rozetta kristályok az új római kamilla nyelves virágában

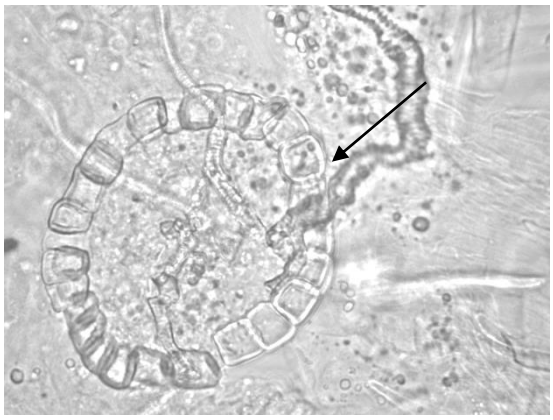

13. ábra Magház alapjánál lévő szilárdító gyűrű az új római kamilla virágzatban

5.3.4. Matricariae flos

A fészekpikkelyek szegélyét vékony falú sejtek alkotják, a nyelves virágok pártájának belső epidermisze szintén vékony falú, a külső epidermisze pedig erősen hullámos. A csöves virágok epidermisze megnyúlt sejtekből áll. A párta csúcsában papillák kis csoportjai találhatóak (14.A ábra). Mirigyszőrök szinte bármely részén megtalálhatóak, mely az Asteraceae családra jellemző, rövid nyelű, 2-3 sejtsorból álló, soronként 2-2 sejtű fejből álló mirigypikkely. Továbbá kalcium-oxalát rozettákat figyelhetünk meg (14.B ábra). A csöves virág alapjánál kősejtek találhatóak (15. ábra).

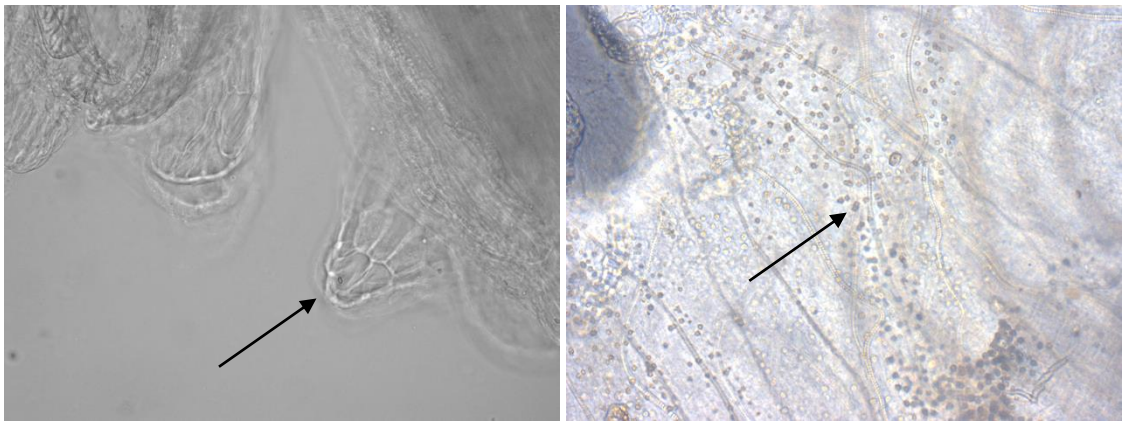

14. ábra A: A párta csúcsán lévő papillák B: Kalcium-oxalát rozetta kristályok az új orvosi székfű virágzatban

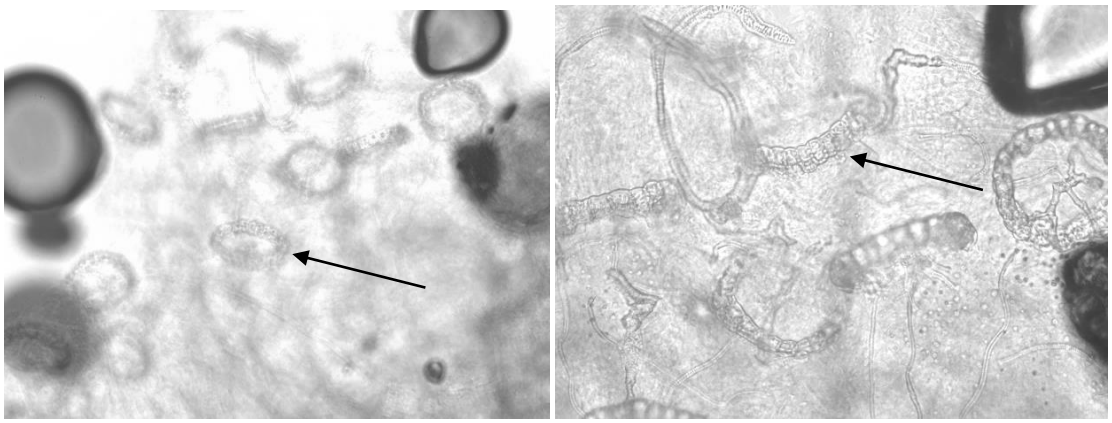

15. ábra Kősejtek az új Matricariae flos csöves virágainak alapjánál

A házipatika szekrényben található kamillavirágzat preparátumán kősejtgyűrűt és mirigyszőrt találtam (16. ábra). A mikroszkópos vizsgálatom alapján nem egyértelmű, hogy melyik drog volt a fiókban, azonban a makroszkópos tulajdonságai alapján véleményem szerint Chamommilae romanae flos lehet.

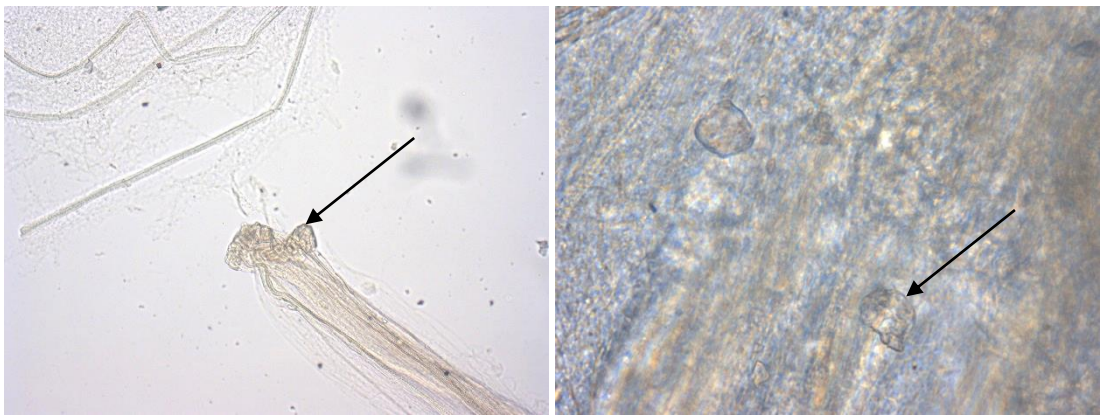

A B

16. ábra A házipatikában található kamillavirágzat preparátumán látható kősejtgyűrű (A) és mirigyszőr (B)

5.3.5. Menthae piperitae folium

Jellegzetes hullámos falú epidermisz sejteket figyelhetünk meg (17. ábra). Diacitikus sztómaapparátus jellemzően a fonáki részen gyakoribb (18. ábra). A fedőszőrök rövidek, kúp alakúak, illetve egy-, vagy kétsejtűek; továbbá lehetnek megnyúltak és 3–8 sejtből állóak is (19. ábra). A mirigyszőröknek szintén két típusa figyelhető meg: egysejtű nyéllel és egysejtű, gömbölyű fejjel rendelkező; illetve alapi, és nyaki sejtből, és ezen 8 sugarasan álló sejtből felépülő fejjel rendelkező mirigyszőrök (úgynevezett Lamiaceae típusú mirigypikkelyek) (20. ábra).

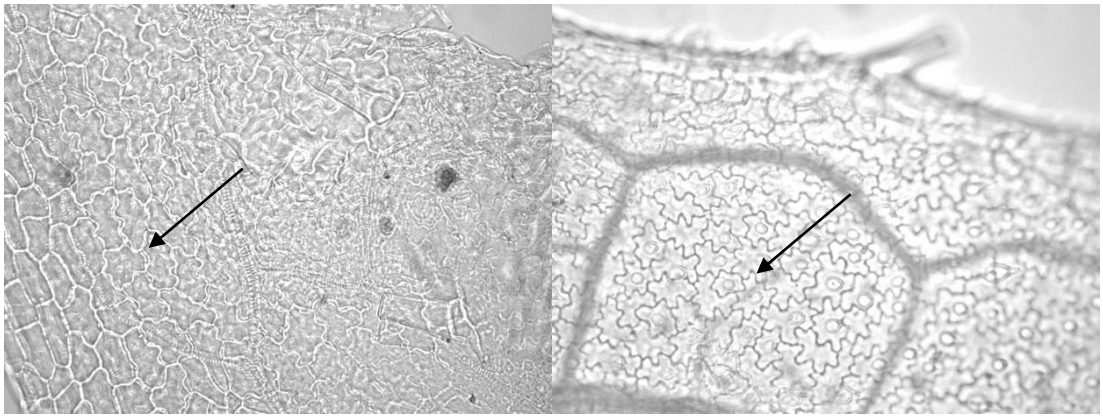

17. ábra Hullámos falú epidermiszsejtek a régi és az új menta levél preparátumán

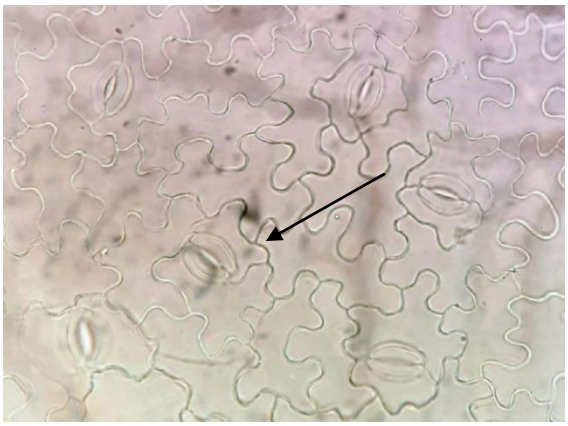

18. ábra Diacitikus sztómaapparátus az új mentalevél epidermiszében

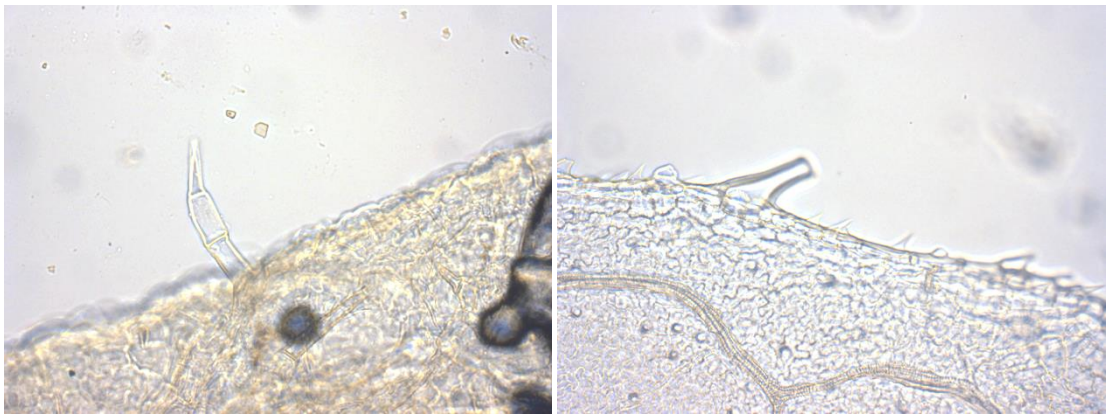

19. ábra A régi, illetve az új mentalevélen található fedőszőrök

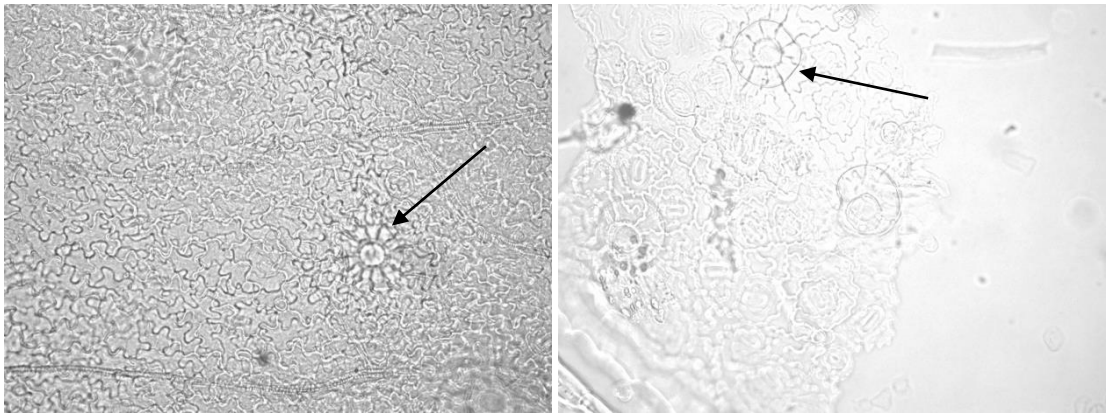

20. ábra Lamiaceae-mirigypikkelyek a régi, illetve az új mentalevélen

5.3.6. Melissae folium

Hullámos falú epidermisz sejtek (21. ábra) mellett, rövid egysejtű, illetve hegyes végű, többsejtű fedőszőrök (22. ábra), illetve a nyolc sejtből felépülő Lamiaceae-mirigyszőrök (23. ábra), valamint 1-3 nyaki sejtből és 1-2 fejből álló mirigyszőrök figyelhetőek meg a drogon.

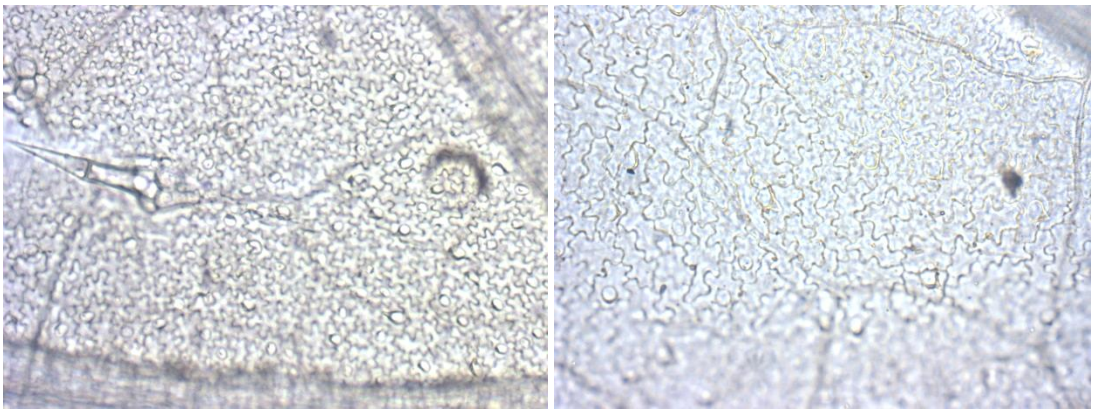

21. ábra Hullámos falú epidermiszsejtek a régi és az új Melissae folium preparátumán

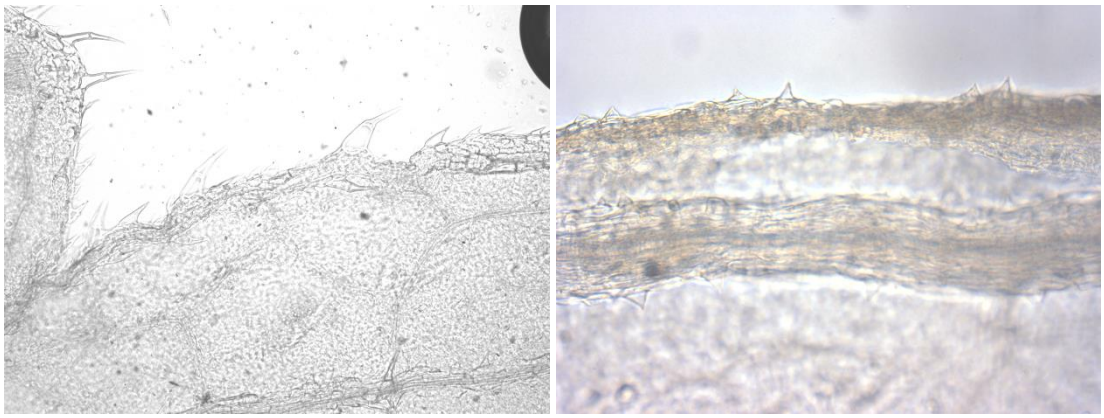

22. ábra A régi és az új citromfű fedőszőrei

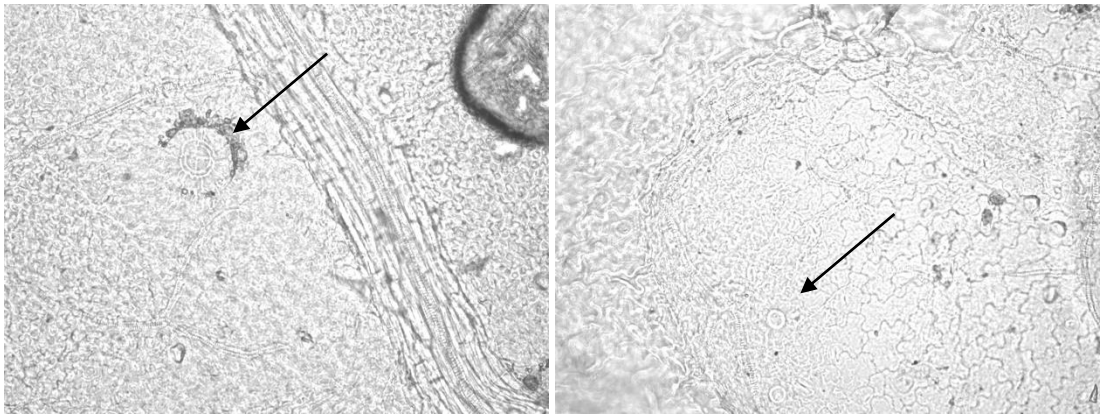

23. ábra A régi és az új citromfű mirigyszőrei

5.3.7. Sambuci flos

Epidermisze aprósejtű, a sziromlevelek erezete párhuzamos lefutású (24. ábra), tracheái spirális vastagodásúak (25. ábra). A portok endotheliuma csatormásan vastagodott kősejtekkel határolt (26. ábra). Ezenkívül, jellegzetes a kalcium-oxalát homok kristályok előfordulása (27. ábra).

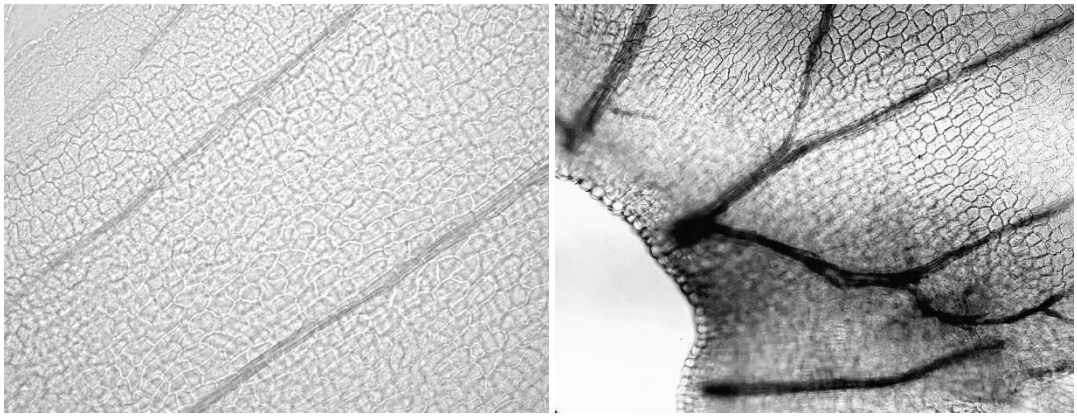

24. ábra A régi és az új Sambuci flos apró epidermiszsejtjei és erezete (a két kép eltérő nagításon készült)

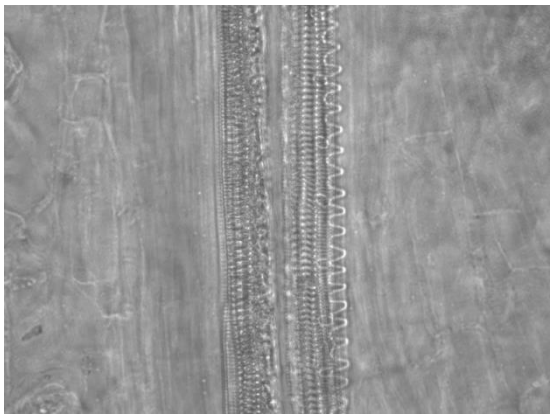

25. ábra Az új drog egyik spirális tracheája

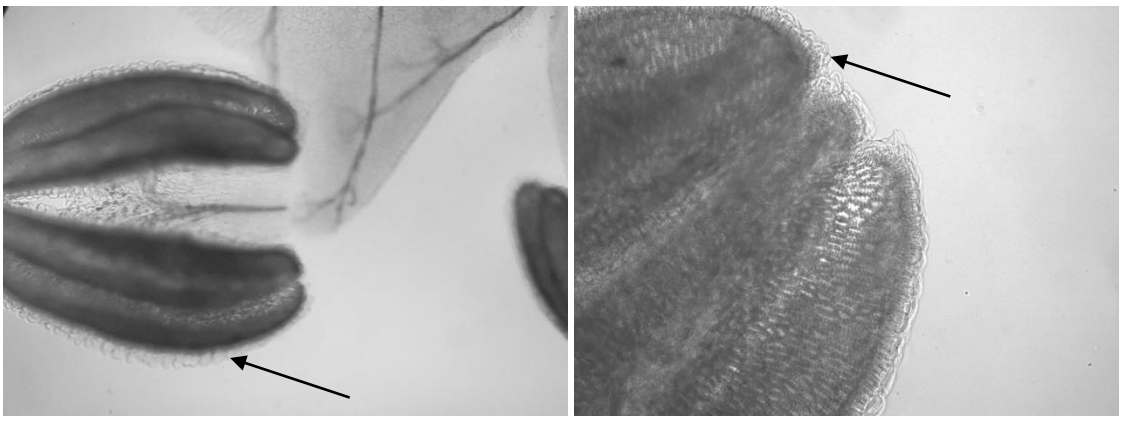

26. ábra A régi és az új Sambuci flos csatormásan vastagodott kősejtekkel határolt portokja

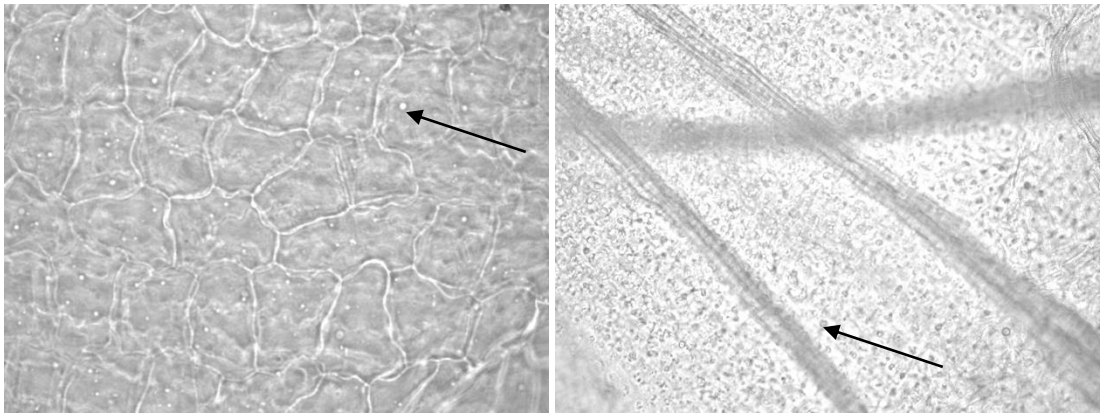

27. ábra A régi és az új Sambuci flos preparátumában található kalcium-oxalát homok kristályok

5.3.8. Sennae folium

A drogra jellemző a sokszögletű, paracitikus sztómaapparátus az epidermisz sejtek között (28. ábra), illetve a különálló kalcium-oxalát rozetták, amelyek kristálytartó-sejtsorokban helyezkednek el (29. ábra). Az epidermisz sejtek egyébként szögletesek (28. ábra). Fedőszőrei egysejtűek, kissé

görbültek, melyek sugarasan elhelyezkedő, apró alapi sejtekkel rendelkeznek (30. ábra).

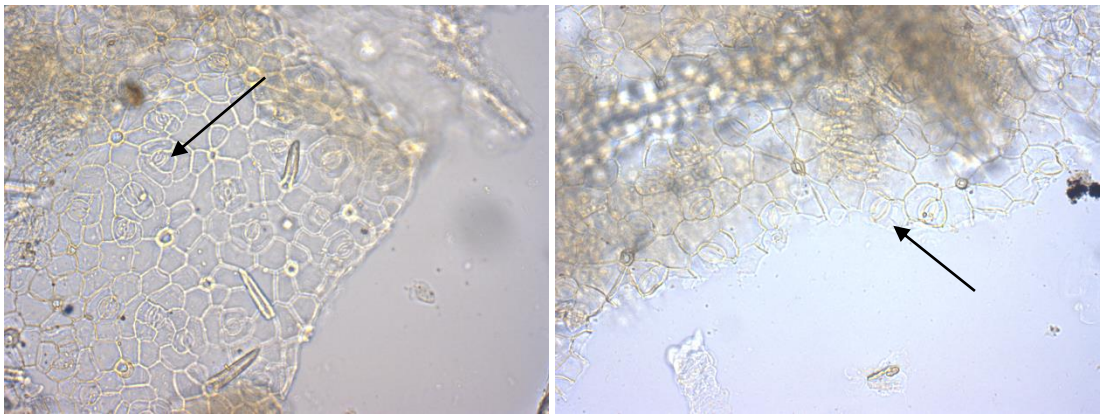

28. ábra A régi és az új szennalevél színi epidermisze sokszögletű paracitikus sztómákkal és szögletes epidermissejtekkel

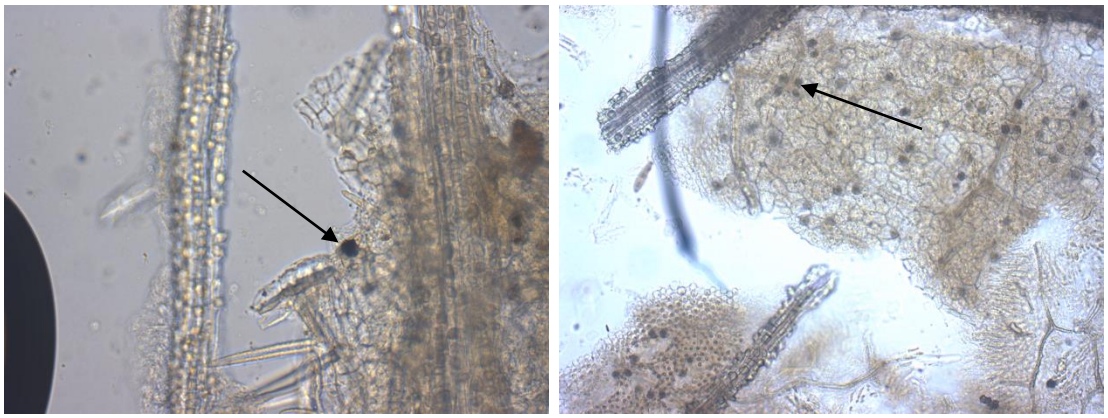

29. ábra A régi és az új szennalevélben lévő kalcium-oxalát rozetták

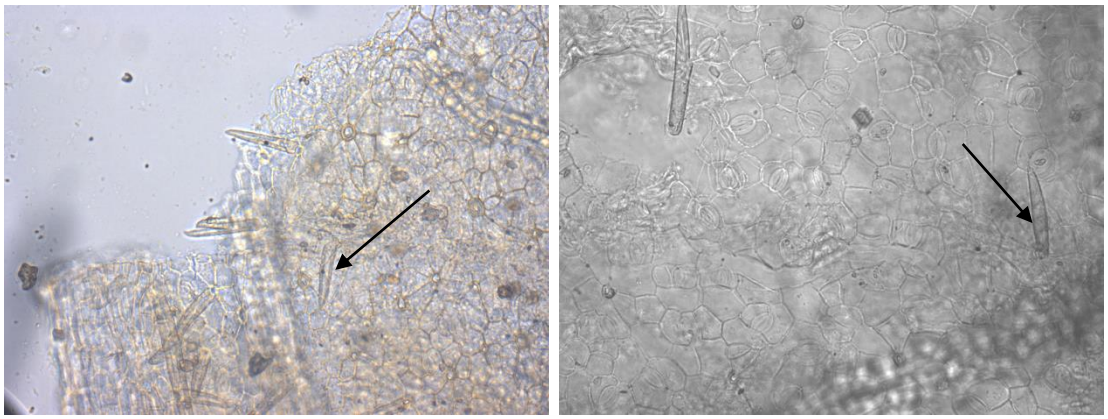

30. ábra A régi és az új szennalevél egysejtű fedőszőrei

5.3.9. Verbasci flos

A szöszös ökörfarkkóró virág esetében csak a patikaszekrényben található drog állt rendelkezésre, ezért irodalmi forrásból származó fényképpel hasonlítottam össze a preparátumot. Mikroszkópos képe nagyon jó egyezést mutatott az irodalomban közölttel.[25] Az epidermisz megnyúlt sejtekből áll. Az emeletes elágazó, többsejtű fedőszőre a fő jellegzetessége, amelynek központi, egysoros tengelyének csúcsáról, illetve haránt irányban és örvösen sejtek erednek (31–32. ábra).

31. ábra A patikaszekrényben talált Verbasci flos emeletes fedőszőrei, és epidermisz sejtjei

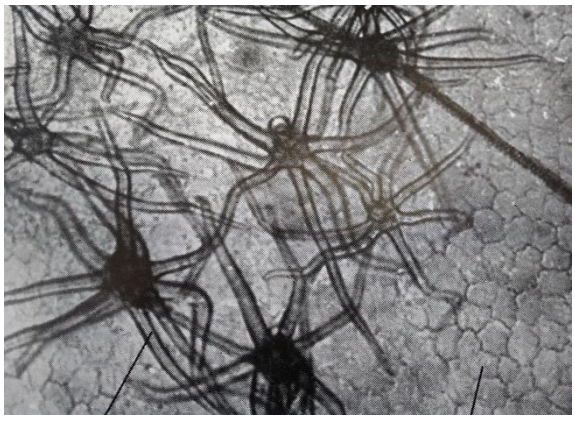

32. ábra Csillagszőrök a szöszös ökörfarkkóró virágon[25]

6. ÖSSZEFOGLALÁS

Az Iparművészeti Múzeum gyűjteményében lévő házipatika-szekrény, és a benne lévő drogok vizsgálata, bepillantást engedett számomra az évszázadokkal ezelőtti gyógyításba. Az ilyen, és ehhez hasonló készletekben főként gyógynövényeket, szervetlen porokat, tinktúrákat, és bizonyos állati eredetű szereket tároltak, így ezek megbetegedés esetén azonnal rendelkezésre álltak. A dolgozat tárgyát képező szekrény talán egy orvos vagy egy gyógyszerész számára készülhetett, hiszen a gyógyszerek mellett különböző eszközöket (pl. mérleg) is tartalmazott.

A fiók- és üvegcsefeliratok elemzése segít abban, hogy meghatározzuk, mikor készülhetett a házipatika. Feltehetőleg a XVIII. század végére datálható, melyre többek között az is utal, hogy az akkori hivatalos neveket alkalmazták a drogok és készítményeik megnevezésére.

Meglepő volt számomra, hogy a házipatikában megtalálható drogok nagy része ma is hivatalos a VIII. Magyar Gyógyszerkönyvben, és előszeretettel alkalmazzuk azokat. Egyes szerek, mint például a tengeri hagyma, a kalumba gyökér, illetve az állati készítmények ma már nem hivatalosak.

A tartalomanyagokat tekintve, sok ismerettel rendelkezett már a XVIII. századi gyógyszerész is. Kazay Endre lexikonjában már a hatóanyagcsoportok nagy része szerepel, azóta persze sok új vegyületet ismertünk meg. A drogok felhasználásában is sok egyezést mutatnak a jelenlegi, és kétszáz éves ismeretek, azonban bizonyos betegségeket, illetve tüneteket (pl. hagymáz – lázas állapot, méhszenvesség – hisztéria) ma már teljesen máshogy definiálunk.

Külön öröm volt számomra, hogy kézbe foghattam a régi drogokat, és néhány esetben el tudtam végezni azok mikroszkópos azonosítását. Egyes esetekben makroszkópos vizsgálat alapján is egyértelműnek tűnt, hogy a drog megfelelt a házipatika-szekrény feliratozásának. Azonban például a mentalevél már teljesen elfeketedett, így csak a mikroszkóp alatt felfedezett fedő-, és mirigyszőreinek, továbbá epidermisz sejtjeinek friss droggal történő összevetésével lehettünk teljesen bizonyosak. Meglepő volt, hogy a drogok többsége milyen épen vészelte át az évszázadokat. További kutatásokra adnak lehetőséget az általam nem vizsgált drogok, drogkészítmények és szervetlen anyagok is. Sajnálom, hogy műszeres kémiai vizsgálatot technikai okokból nem tudtam végezni, de reményeim szerint a jövőben erre is sor kerül.

7. FELHASZNÁLT IRODALOM

1 Baradlay, J., Bársony, E.: A magyarországi gyógyszerészet története: Az ősidőktől a mai napig. Magyarországi Gyógyszerész Egyesület, Budapest, 1930.

2 Miklós, M.: 18.századi házipatika-szekrény és gyógyszergyűjteményének restaurálása, konzerválása. Diplomadolgozat, Magyar Képzőművészeti Egyetem, 2018.

3 https://www.magyosz.org/hu/oldal/a-magyar-gyogyszereszet-kezdetei [Hivatkozva: 2020. 01 29.]

4 Kempler, K.: A magyarországi gyógyszerészet rövid története. *Gyógyszerészet* 28: 321–324,1984.

5 Ganzinger, K.: A gyógyszerészet története a Mária Terézia korától 1855-ig kiadott osztrák gyógyszerkönyvek tükrében. *Gyógyszerészet* 15: 420–427, 1971.

6 Csiky, G.: Görög-római mythtologia. Tarandus Kiadó, Győr, 2012

7 Dispensatorium Pharmaceuticum Austriaco-Viennense, Joannes Jacob Kürner (kiadó), 1729.

8 Pharmacopoea Austriaco-provincialis, Trattner (kiadó), 1774.

9 Pharmacopoea Austriaco-Provincialis emendata, Christian Friedrich Wappler (kiadó), Vienna, 1794.

10 Pharmacopoeia Augustana Renovata, Jacob Lotter (kiadó), Augsburg, 1734.

11 Magyar Gyógyszerkönyv – Pharmacopoea Hungarica. Pesti Könyvnyomda Részvény Társulat, Budapest, 1871.

12 VIII. Magyar Gyógyszerkönyv. OGYÉI, Budapest, 2006.

13 Kazay, E.: Gyógyszerészi lexicon 1-4. Molnár Mihály (kiadó), Nagybánya, 1900.

14 Csupor, D., Szendrei, K. (szerk.): Gyógynövénytár. Medicina, Budapest, 2012.

15 Schöpke, T.: Arzneipflanzenlexikon. Manna. 2006.http://www.medizinalpflanzen.de/systematik/6_droge/manna.htm

16 Pallas Nagy Lexikona, Pallas Irodalmi és Nyomdai Rt, 1893-1897. https://mek.oszk.hu/00000/00060/html/ [Hivatkozva: 2020. 01 30.]

17 Schöpke, T.: Arzneipflanzenlexikon. Colombo-Wurzel – Colombo radix. 2006. http://www.medizinalpflanzen.de/systematik/6_droge/colomb-r.htm [Hivatkozva: 2020. 01 30.]

18 The Plant List http://www.theplantlist.org/1.1/browse/ [Hivatkozva: 2020. 01 30.]

19 Jirácek V., Süss J., Kocourek J.: Über Zucker, freie und gebundene Aminosäuren in *Polygala vulgaris* L. *Planta Medica* **10**: 298–303, 1962.

20 Glaser E., Krauter H.: Über die Saponine der *Polygala amara*. *The European Journal of Inorganic Chemistry* **57**: 1604–1610, 1924.

21 Schönfeld, I., Schönfeld, P.: Der Kosmos Heilpflanzenführer. Franckh-Kosmos, Stuttgart, 2015.

22 Tamer, C. E., Karaman, B., Copur O. U.: A Traditional Turkish Beverage: Salep. *Food Reviews International* **22**: 43–50, 2006.

23 Sezik, E.: Turkish orchids and salep. *Acta Pharmaceutica Turcica* **44**: 151-157, 2002

24 Schilcher, H., Kammerer, S., Wegener, T.: Leitfaden Phytotherapie. Elservier, München, 2007

25 Verzárné Petri, G.: Drogatlasz. Budapest, Medicina Könyvkiadó, 1979.

26 Sárkány, S. Szalai, I.: Növény-szervezettani gyakorlatok. Budapest, Tankönyvkiadó, 1966.

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

Köszönetemet szeretném kifejezni az SZTE Farmakognóziai Intézet vezetőjének, **dr. Hohmann Judit** professzor asszonynak, hogy intézetében lehetővé tette szakdolgozatom elkészítését, továbbá azt, hogy elhozta az Budapestről a drogmintákat.

Ezúton is köszönettel tartozom **Miklós Marcel** restaurátornak és témavezetőjének **Zsámbéki Annának**, a Magyar Képzőművészeti Egyetem munkatársának, hogy mintát biztosítottak számomra a házipatikában található valamennyi fennmaradt gyógyszerkészítményből.

Köszönöm **dr. Dobson Szabolcs** gyógyszerész úrnak, hogy munkámat megelőzően a patikaszekrény feliratait elemezte, és az SZTE Farmakognóziai Intézet munkatársainak figyelmébe ajánlotta a muzeális házipatikát.

Szeretném továbbá megköszönni a Gyógyszerhatástani és Biofarmáciai Intézet vezetőjének, **dr. Zupkó István** docens úrnak, hogy lehetővé tette intézetében a mikroszkópos fényképek elkészítését, illetve **dr. Schelz Zsuzsanna** egyetemi adjunktusnak, hogy megtanította az eszköz használatát.

Végül, de nem utolsó sorban pedig hálás köszönettel tartozom **dr. Rédei Dóra** egyetemi adjunktusnak szakdolgozatom elkészítése során adott ötleteiért, a gyorsabb haladást elősegítő tanácsaiért, és a türelmes segítségéért.

NYILATKOZAT

Alulírott **Csepregi Szabina**, a Szegedi Tudományegyetem Gyógyszerésztudományi Karának hallgatója ezennel büntetőjogi felelősségem tudatában nyilatkozom és aláírásommal igazolom, hogy **Egy XVIII. századi házipatika-szekrény gyógyszerei** című szakdolgozatom **saját, önálló munkám**; az abban hivatkozott nyomtatott és elektronikus szakirodalom felhasználása a szerzői jogok nemzetközi szabályainak megfelelően készült.

Tudomásul veszem, hogy szakdolgozat esetén plágiumnak számít:

- szószerinti idézet közlése idézőjel és hivatkozás megjelölése nélkül;
- tartalmi idézet hivatkozás megjelölése nélkül;
- más publikált gondolatainak saját gondolatként való feltüntetése.

Alulírott kijelentem, hogy a plágium fogalmát megismertem, és tudomásul veszem, hogy plágium esetén szakdolgozatom visszautasításra kerül.

Szeged, 2020. március 9.

……..

aláírás